فقه و زندگی

٤

پرستاری

با راهنمایی حجت الاسلام محمدحسین فلاح زاده

به سفارش ستاد احیاء امر به معروف و نهی از منکر

فاطمه استشاره

مشخصات کتاب

سرشناسه : استشاره، فاطمه، - 1345

عنوان و نام پدیدآور : احکام پرستاری/ فاطمه استشاره [برای] ستاد احیای امر به معروف و نهی از منکر

مشخصات نشر : قم: سازمان تبلیغات اسلامی، پژوهشکده باقرالعلوم(ع)، انتشارات نور السجاد، 1379.

مشخصات ظاهری : ص 180

فروست : (... فقه و زندگی 4)

شابک : 964-7163-02-93500ریال

یادداشت : کتابنامه: ص. 180 - 179؛ همچنین به صورت زیرنویس

موضوع : پرستاری (فقه)

موضوع : پرستاری -- جنبه های مذهبی -- اسلام

موضوع : پرستاری -- فتواها

موضوع : فتواهای شیعه -- قرن 14

شناسه افزوده : ستاد احیای امر به معروف و نهی از منکر

شناسه افزوده : سازمان تبلیغات اسلامی، پژوهشکده باقرالعلوم(ع)، انتشارات نور السجاد

رده بندی کنگره : BP198/6 /پ4 الف5 1379

رده بندی دیویی : 297/372

شماره کتابشناسی ملی : م 79-5583

به سفارش استاد امر به معروف و نهی از منکر پژوهشکده امربه معروف و نهی از منکر

ص: 1

اشاره

ص: 4

فهرست

سخن پژوهشکده 9

مقدمه 13

فصل اوّل: کلیات پرستاری

ارزش پرستاری 17

پرستاری در اسلام 18

فصل دوّم: اخلاق پرستاری

اخلاق پرستاری 21

رعایت اخلاق در برخورد پرستار با بیمار 22

فصل سوّم: احکام پرستاری

احکام پرستاری 25

بخش اوّل: احکام عبادت 27

نماز 27

وضو 28

وضوی جبیره ای 30
احکام پرستاری 30
مقدار جراحت و حکم آن 31
خلاصه احکام وضوی جبیره ای 33
موارد تیمم 35
نحوه تیمم 36
وقت نماز 36
نماز بیماران 38
نماز نشسته (چه وقت نماز را نشسته بخوانیم) ... 39
چگونگی نماز نشسته 40
چه وقت نماز را خوابیده بخوانیم 41
چگونگی نماز خوابیده 41
بیدارکردن بیمار برای نماز 42
سخنی با پرستاران 43
نماز با بدن یا لباس نجس 44
بخش دوّم: طهارت 47
خون.. 47
انتقال خون و خرید و فروش آن 48
عضو جداشده 49

میت یا انسان مرده 49
احکام محتضر 50
راه ثابت شدن نجاست 52
خوردن و آشامیدن چیز حرام یا نجس برای معالجه ...55
ص: 6

تطهیر اشیای نجس 56
روزه 56
تزریق برای روزه دار 60
خمس 60
بخش سوّم: احکام اجتماعی 63
امر به معروف و نهی از منکر 63
احکام نگاه و لمس 65
احکام تماس 70
احکام پوشش 72
لباس پرستارها 73
جوراب 75
احکام زینت و آرایش 75
احکام روابط زن و مرد 76
بخش چهارم: مسایل مالی 79
مالی (احکام مالی) 79
بیت المال 79
ضمان 80
هدیه گرفتن 82
اشیاء پیدا شده 82

منابع 83

ص: 7

سخن پژوهشکده

از دیدگاه اسلام، همان گونه که دین راهنمای اندیشه و اخلاق و عبادت ها است، راهنمای انتخاب شغل و بایدها و نبایدها در قلمرو تولید، توزیع، مصرف، مدیریت و اقتصاد هم محسوب می شود. شناخت مکاسب، متاجر، صنایع و مشاغل حلال و حرام، ضرورت زندگی اسلامی است. طرح پژوهشی-فرهنگی »فقه و زندگی« با این عقیده شکل گرفت که اسلام پاسخگوی نیازهای بشر در همه عرصه های زندگی است.

مشاغل مختلف صدها حکم واجب و مستحب و شرائط حقوقی و اخلاقی دارد که دانستن آن در سلامت روابط اجتماعی و تکامل اخلاقی و معنوی انسان اثر می گذارد. همچنین صدها حرام و مکروه دارد که انجام آن فضای زندگی جمعی و اسلامی را آلوده می سازد و ابهام آن دلهره و تردید می آفریند. آشنایی با احکام ویژه هر صنف برای دست اندرکاران آن ضرورت حتمی و برای مراجعان به آن مشاغل «نیاز

قطعی» و برای اهل مطالعه، دانش اجتماعی-دینی، مفید و روشنگر است.

با توجّه به این حقیقت، مسؤلان ستاد احیای امر به معروف و نهی از منکر -که سیمای نورانی فقیهی بیدار و دلسوز و شجاع، همچون حضرت آیهاللّٰه جنّتی »دام ظلّه العالی« در صدر آن می درخشد- این نیاز را احساس کردند که اگر اصناف و اقشار اجتماعی با حلال و حرام های الهی و واجب و مستحب آشنا باشند معروف های بسیاری تحقّق خواهد یافت و آمار منکرات اجتماعی کاهش چشمگیری خواهد داشت. این مهمّ، تلاش برای تدوین احکام صنفی و آموزش مستقیم و غیرمستقیم را جدّی تر ساخت. تدوین متون آموزشی و توجیهی برای اصناف و نیازهایی است که جای خالی آن در این میدان به خوبی احساس گردید و برای تحقّق این هدف از برخی فضلای محترم حوزه علمیّه قم استمداد شد و کار تهیّه متون موردنیاز برای اصناف مختلف تولیدی توزیعی، خدماتی و صنعتی آغاز گردید. این افتخار نصیب پژوهشکده امر به معروف و نهی از منکر شد و با نظارت علمی چندتن از محقّقان و نویسندگان ازجمله حجهالاسلام محمود مهدی پور و حجهالاسلام محمد حسین فلاح زاده به توفیق الهی سامان یافت. مجموعه حاضر نقطه پیوند »فقه« و »زندگی« است؛ که چگونگی تأمین معیشت حلال را به مسلمانان و صاحبان مشاغل گوناگون می آموزد و فقه را از تئوری به عمل و دین نظری را به صحنه عمل و تجربه اجتماعی نزدیک می سازد.

از آنجا که بسیاری از مشکلات اجتماعی، ناشی از ندانستن احکام الهی و عمل نکردن به قوانین فقهی است، اگر دولت ملّت، مسئولان و

مردم در روابط خویش دستورهای زندگی بخش الهی را بشناسند و عمل کنند زندگی هر روز شیرین و شیرین تر می شود و بی اعتمادی ها و بدبینی ها و ستم های اجتماعی رخت برمی بندد و زمینه برای رشد معنوی و اخلاقی و سعادت جاودانی فراهم می گردد.

شناخت دقیق قوانین الهی از قرآن و سنت، شناخت عمیق واقعیت اجتماعی و روش های تولید و توزیع و مصرف و ارائه خدمات و کالاها و گسترش صداقت در روابط مردم، زمینه »عدالت اجتماعی« را فراهم می کند.

نویسندگان همکار در این پژوهش هدفی جز شناخت وظیفه الهی و دینی هر صنف و ابلاغ احکام به صاحبان مشاغل گوناگون نداشته و در این زمینه از قرآن و سنت و فقه اهل بیت علیهم السلام و اخلاق اسلامی و اصول مسلّم عقلی بهره گرفته اند. امید است با دریافت رهنمودهای دانشوران رشته های گوناگون و فقهای بزرگوار و صاحبان مشاغل، این مجموعه کامل و کامل تر شود و زمینه اجرای قوانین اسلامی در زندگی فردی و اجتماعی فراهم آید.

در پایان از تمام مسئولان و دست اندرکاران، به ویژه دبیر »ستاد احیای امر به معروف و نهی از منکر«، جناب حجهالاسلام و المسلمین حاج سید احمد زرگر و تشکل های مردمی ستاد، که ما را در شناخت موضوعات و مصادیق احکام یاری کردند، تشکر نموده و از همه صاحب نظران دلسوز و محققان و دست اندرکاران امور اصناف و برادران و خواهران مؤمن و متعهد در واحدهای صنفی تقاضا می شود دیدگاه های علمی، تجربی خویش را در جهت تکمیل و اصلاح این مجموعه به آدرس: قم، بلوار سمیه، کوچه12، پلاک355،

ص: 11

ص-پ:87878-37156 شماره تماس 02537733933-02537734230
ارسال دارند و ما را در ارائه خدمات فرهنگی بیشتر و بهتر یاری کنند.

واللّٰه ولی التوفیق

قم - پژوهشکده امر به معروف و نهی از منکر

ص: 12

مقدمه

اشاره

با نگاهی گذرا به تاریخ بشریت می توان دریافت که صفحات تاریخ از جنایات بی شمار انسان ها به یکدیگر سیاه گشته است. امّا خوشبختانه در برابر اینها کم نیستند، افرادی که به کمک دیگران شتافته اند و برای حفظ حیات همنوعانشان از جان خویش مایه گذاشته اند. خدمت به همنوع در سخنان پیشوایان ما به عنوان بهترین عبادت و ارزش شمرده شده است.

از امام جعفر صادق علیه السلام روایت شده است که خداوند عزّوجلّ فرموده اند:

«مخلوقات روزی خواران من هستند؛ محبوبترین شان کسی است که با مردم مهربانتر، و در برآوردن نیازهای آنان کوشاتر باشد.»(1)

پرستاری نیز نوعی خدمت به همنوع و بشریت است. چنانچه پرستاران گرامی و زحمت کش، فرهنگ، اخلاق و احکام آن را بیاموزند، علاوه بر خدمت به خلق و نشاط روحی، که از بهبودیافتن بیمار، به انسان

1- اصول کافی، ج3، ص285.

متعهد دست می دهد، رضایت خالق را نیز دربردارد و خداوند خود ضامن و پاداش دهنده به این خدمت ها و نوع دوستی هاست.

در حدیثی دیگر، امام صادق علیه السلام می فرماید:

«هیچ مسلمانی حاجت مسلمان دیگر را برطرف نمی کند، مگر آنکه خداوند تبارک و تعالی به او خطاب نماید که: پاداش تو، به عهده من است و کمتر از بهشت برایت نمی پسندم.»(1)

پرستاری از بیمار، یکی از قوانین بین المللی است. در آیین نجات بخش اسلام نیز به پرستاری از بیماران حتّی اسیران بیمار و مجروح توصیه و سفارش شده است. تاریخ، پرستاری شخصیت های چون نبی اکرم صلی الله وعلیه وآله را یادآوری نموده و ارزش و اهمیت پرستاری را از دیدگاه این رهبر الهی و اولاد طاهرینش بازگو می نماید، که از جایگاه بلند و رفیعی برخوردار است و همواره بشریت در سیره عملی و گفتار و عملکرد خاندان عصمت و طهارت شاهد ارج نهادن به امر شریف پرستاری و پرستاران شفیق و دلسوز می باشد.

در کتب روایی و تاریخی نمونه هایی از زندگانی آن بزرگواران مبنی بر توجه و تقدیر از مقام پرستاران آورده شده: پیامبر گرامی اسلام در جنگ ها با پرداخت غنیمت و نیز دلجویی از پرستاران تقدیر می کرد.

از ابن عباس نقل شده است که پیامبراکرم صلی الله وعلیه وآله زنان پرستار را به جنگ می بردند، تا مجروحان را مداوا کنند و از غنیمت به آنان عطا می نمود.(2)

1- اصول کافی، ج3، ص279.
2- صحیح مسلم، ج2، کتاب جهاد و السیر، باب48و179.

همچنین رهبر کبیر انقلاب و بنیانگذار جمهوری اسلامی، امام خمینی قدس سره در جمع پرستاران چنین فرمودند:

«این شغل پرستاری از شغل های شریفی است که، اگر توام با وظایف شرعی و انسانی انجام پذیرد، در شمار عبادت های درجه اول محسوب می شود.» (1)

با توجه به اهمیت پرستاری، و لزوم آموختن فرهنگ و اخلاق و مخصوصاً احکام پرستاری، بر آن شدیم تا در نوشته حاضر چکیده ای از احکام مورد نیاز پرستاران گرامی را جمع آوری نمائیم تا گامی بسوی گسترش فرهنگ اصیل و ناب اسلام و کمک به این قشر خدمتگزار برداشته باشیم، إن شاءاللّه.

چند نکته:

1. نوشته حاضر، دربردارنده مسائل ویژه پرستاران و بیمارانی است که در محیط بیمارستان، عزیزان پرستار با آنها سروکار دارند.

2. مطالب این نوشته مطابق با فتاوی بنیانگذار جمهوری اسلامی، حضرت آیهاللّه العظمی امام خمینی قدس سره می باشد، بجز در چند مورد که از فتاوای دیگران نیز آورده شده است.

3. برای اطمینان بیشتر خوانندگان عزیز، منبع هر مسأله در پایان هر صفحه ذکر شده است.

4. جهت اختصار در رجوع به منابع، علائم زیر به کار رفته است:

ج = جلد، ص = صفحه، م = مسأله، س = سؤال.

1- صحیفه نور، ج12، ص81.

در پایان خدای را بر این توفیق سپاس می گوییم و از پرستاران عزیزی که سابقه کار در محیط بیمارستان و اماکن درمانی داشته اند و با رهنمودهای خود راهنمایمان بودند تشکر کرده و از نظرات و پیشنهادهای سازنده شما عزیزان نیز، استقبال می کنیم.

والسلام

فاطمه استشاره

ص: 16

فصل اوّل: کلیات پرستاری

ارزش پرستاری

در میان مشاغل مختلف، برخی از شغل ها دارای ویژگی های اخلاقی و انسانی است زیرا علاوه بر اینکه با امور روزمره افراد جامعه سروکار دارد، تأثیر بسزایی در سلامت و تربیت جامعه نیز ایفا می کند. ازجمله این مشاغل می توان پزشکی، معلّمی و پرستاری را نام برد.

پرستاری از شریف ترین شغل هاست زیرا خدمتی بزرگ به افراد همنوع و بیمار در حساسترین لحظات زندگی است که افراد نیاز بیشتری به کمک دارند.

پرستاری در دیدگاه رهبران الهی از جایگاه رفیع و پرارزشی برخوردار است، پیامبر بزرگواراسلام صلی الله وعلیه وآله فرمود:

«مَنْ قامَ عَلی مَریضٍ یَوْماً و لَیْلَهً بَعَثَهُ اللَّهُ مَعَ ابراهیمَ الخلیل علیه السلام فَجازَ عَلَی الصّراطِ کَالْبَرقِ اللّامِعِ، وَ مَنْ سَعی

لِمريضٍ فی حاجَهِ فَقَضاها خَرَجَ مِنْ ذُنُوبِهِ کَیَوْمِ وَلَدَتْهُ اُمُّهُ.(1)

کسی که یک شبانه روز پرستاری بیماری را به عهده بگیرد، خداوند او را با ابراهیم خلیل علیه السلام محشور می کند، و مانند درخشش برقی از صراط عبور می کند، و کسی که برای برطرف کردن نیازهای مریض تلاش کند و نیاز او را برآورده کند، همانند روزی که از مادر متولد شده است از گناهانش پاک می گردد.»

این سخن نورانی حضرت، در روزهای آخر عمر شریفشان ایراد شده که خود نشانه اهمیت مطلب است چراکه انسان در روزهای آخر عمر مهمترین سخنان و وصیت های خویش را به زبان می آورد.

پرستاری در اسلام

دین مبین اسلام با دستورات کاملی، که حیات بخش و راهگشای مسلمانان می باشد، در هر زمینه ای، چه جزئی و چه کلّی برنامه ای دارد که خط سیر افراد بشر را روشن کرده است.

در زندگی بزرگان و رهبران الهی، که اُسوه ما در زندگی هستند، دستورات و فرامینی در سیره عملی آنها می بینیم که با دقت در آنها می توان نظر دین را در امر پرستاری به دست آورد.

حضرت علی علیه السلام در بستر بیماری بودند و پیامبر گرامی اسلام صلی الله وعلیه وآله شب را تاصبح بر بالین او می نشستند و از او پرستاری می کردند.

این مطلب را علامه مجلسی از حضرت علی علیه السلام نقل کرده است که:

1- بحارالانوار، ج76، ص368.

«شبی، تب وجودم را فراگرفت و خواب را از من ربود بدین جهت رسول خداصلی الله وعلیه وآله تا صبح بیدار بود و شب را بین من و نماز تقسیم می کرد. پس از نماز نزد من می آمد و جویای حال من می شد و با نگاه کردن به من از وضعیت بیماری ام اطلاع می یافت، و شیوه پیامبرصلی الله وعلیه وآله تا طلوع صبح این چنین بود. پس از آن حضرت با اصحاب نمازگزاردند و در حق من دعا کردند که: خدایا! علی را شفا بده و سلامتی بخش که به خاطر بیماری اش تا صبح نخوابیده ام.»(1)

و یا زمانی که وجود مقدّس رسول اللَّه صلی الله وعلیه وآله بیمار بود جبرئیل و علی علیه السلام به پرستاری از ایشان پرداختند. از علی بن ابی طالب علیه السلام نقل شده است:

«بر پیامبراکرم صلی الله وعلیه وآله وارد شدم. حضرت بیمار بود و سرش در دامن مردی زیبا بود، زیباترین انسانی که دیده بودم، پیامبرصلی الله وعلیه وآله در خواب بود. به هنگام ورود، آن مرد گفت: نزد پسرعمویت بیا که تو از من به او سزاوارتری، پس نزدیک آن دو آمدم. آن مرد ایستاد و من به جای او نشستم و سر پیامبرصلی الله وعلیه وآله را همان گونه که در دامان آن مرد بود به دامن گرفتم، چند لحظه درنگ کردم، آن گاه پیامبرصلی الله وعلیه وآله بیدار شد و به من فرمود: مردی که سر من به دامان او بود کجاست؟

(در جواب گفتم: من را بجای خود گذاشت و...)

پیامبرصلی الله وعلیه وآله فرمود: آیا می دانی که بود؟ گفتم: پدر و مادرم فدایت! چه کسی بود؟ آنگاه پیامبرصلی الله وعلیه وآله فرمود: آن مرد جبرئیل بود که با من سخن

1- بحارالانوار، ج43، ص173.

می گفت: تا این که درد من آرام گرفت و در حالی که سرم در دامن او بود به خواب فرورفتم.»(1)

همچنین، در تاریخ به پرستاری حضرت زهراعلیهاالسلام اشاره شده است.(2)

1- بحارالانوار، ج22، ص507-506.
2- در تاریخ آمده که در جنگ احد فاطمه زهراعلیهاالسلام همراه زنان به اُحُد (در 6کیلومتری مدینه) رفت. در این نبرد رسول خداصلی الله وعلیه وآله به شدت زخمی شد و علی علیه السلام نیز جراحاتی برداشت. حضرت فاطمه علیهاالسلام خون از چهره پیامبرصلی الله وعلیه وآله می شست و علی علیه السلام با سپر خود آب می ریخت. هنگامی که فاطمه علیهاالسلام مشاهده کرد که خون بندنمی آید؛ قطعه حصیری را سوزانید و خاکستر آن را بر زخم پاشید تا خون بند آمد. (بحار، ج20، ص31 و سیره ابن هشام، ج3، ص106)

اخلاق پرستاری

پرستاران با بیماری مواجه هستند که بدون شک، روح حساس و رنجیده ای دارد و تجربه تلخ بیماری، ضعف جسمانی، کسالت و بی حوصلگی، ترس از حوادث آینده و همچنین ناتوانی از انجام کار و فعالیّت و نگرانی از تأمین هزینه های درمانی و مخارج زندگی و... همگی در افزایش آلام روحی و روانی وی مؤثر است.

پرستار آگاه و متعهد، با حسن خلق و رابطه حمایتی و عاطفی که با بیمار برقرار می کند در سلامت و بهبودی بیمار نقش بسزائی دارد. تأثیر رفتار و عملکرد مثبت یک پرستار در بازگرداندن سلامت یک بیمار کمتر از دارویی که او مصرف می کند نیست. بر این مبنا، پرستار از مهمترین کارهایش شناخت شیوه های برخورد، و کیفیت رابطه با بیمار و در نهایت، پایبندی به اصول و موازین صحیح و سازنده در ارتباط با بیمار می باشد؛ که روح پرستاری و ارزش والای آن نیز در همین امور نهفته است.

ص: 21

رعایت اخلاق در برخورد پرستار با بیمار

بیمار که از وضع جسمی و روحی نامطلوبی برخوردار است، در محیطی نامأنوس، همدم و همراهی بجز پرستار و بهیار ندارد. وی در این ضعف و بیماری علاوه بر کارهای درمانی، نیازمند حمایت عاطفی می باشد که این مهمّ را پرستاران می توانند برآورده نمایند.

بیمار اگر با حُسن خلق و برخورد صحیح و اسلامی پرستار مواجه شود، به وی اعتماد نموده و او را دلسوز و حامی خود می داند. این اعتماد و امنیت روحی در تسریع بهبودی او نقش مؤثری دارد. برعکس، اگر این امنیت روحی و اعتماد برای بیمار حاصل نشود، چه بسا کارهای درمانی هم بی نتیجه مانده و بیمار نتواند سلامتی خود را بازیابد.

در مکارم اخلاق اسلامی آمده است که از بهترین صفات انسان آن است که با مردم سخت نگیرد و با خوی نرم با آنها برخورد کند؛ یعنی رفق و مدارا داشته باشد.

پیامبراکرم صلی الله وعلیه وآله در این زمینه می فرماید:

«مُداراةُ النّاس نِصْفُ الایمان، و الرّفْقُ بِهِمْ نِصْفُ العَیش. (1)

سخت نگرفتن بر مردم، نیمی از ایمان است و مسالمت و نرمخویی با آنان، نیمی از زندگی آسوده است.»

نرمخویی و مدارای با بیمار زمانی که با کج خلقی ها و بی حوصلگی های وی مواجه می شود، ضرورت کار یک پرستار است و این خوی نیکو و رفق و مدارای او، زیبائی کار پرستار را دوچندان می کند.

1- میزان الحکمه، ج3، ص239.

در دین اسلام از یک سو به مدارا با بیمار تأکید شده، و ازسوی دیگر، به خشم آوردن، دلتنگ کردن و آشفته کردن بیمار نکوهش شده است.

امام صادق علیه السلام فرموده اند:

«ثَلاثَهٌ دَعْوَتُهُمْ مُسْتَجابَهٌ... والْمَریض فَلا تَغَیَّظُوهُ وَ لا تُضْجِرُوهُ.(1)

دعای سه کس مستجاب است، یکی از آن سه تن بیمار است، پس او را به خشم نیاورید و آشفته نسازید.»

1- بحارالانوار، ج81، ص225.

فصل سوّم: احکام پرستاری

احکام پرستاری

اشاره

از نظر شرع مقدس اسلام، یادگیری مسایلی که غالباً به آن نیاز باشد، واجب است.(1)

در این زمینه به ذکر چند نکته می پردازیم:

الف - ضرورت آموختن احکام دینی، که وظیفه انسان ها را در تمام اعمال و رفتار فردی و اجتماعی مشخص می کند، بر کسی پوشیده نیست. لازم است هر فرد مسلمان اعمال خود را با این دستورات عملی و الهی منطبق کند.

بنابراین شایسته است انسان در جهت آموختن احکام شرعی خویش کوشش نماید و وظایف خود را خوب فراگیرد.

ب - احکام در یک تقسیم بندی کلی به دو قسمت تقسیم می شود:

1- توضیح المسائل، مسأله11.

1. مسایل عمومی که هر فرد مسلمان باید با آنها آشنا شود، مانند، مسایل نماز، روزه، طهارت، نجاست، وضو، غسل، تیمم و...

2. مسایل اختصاصی که مربوط به صنف یا گروه خاصی می شود، مانند؛ احکام بانوان، احکام پزشکان، احکام دبیران و معلمان، احکام پرستاران و... هر فرد، علاوه بر مسایل عمومی، در صنف و یا محل کار خود با مسایلی برخورد می کند؛ که فقط مربوط به همان صنف است، به همین خاطر لازم است فرد شاغل در این صنف، احکام مسایل مربوط را بداند.

در این بخش، سعی شده که فقط به احکام ویژه پرستاران و بیماران پرداخته شود.

ص: 26

بخش اوّل: احکام عبادت

نماز

نماز، ستون دین است که پیوسته روح انسان را با خدا و صفات نیکوی الهی ارتباط می دهد.

در این دنیای پرهیاهو و پر از مشغله و ناراحتی های اعصاب و روان، تنها، ارتباط و نزدیک شدن روح به خالق است که او را آرام می کند؛ «آلا بِذِکْرِاللَّهِ تَطْمَئِنُّ القُلُوب» (1)نماز، دارای آثار مهم تربیتی، اخلاقی، اجتماعی و روانی می باشد. امروزه بسیاری از روانشناسان و پزشکان دریافته اند که دعا و نماز، و داشتن یک ایمان محکم، نگرانی، تشویش، یأس و ترس را، که علت بسیاری از بیماری هاست، برطرف می سازد.

«اِنَّ الصَّلوةَ تَنْهی عَنِ الفَحْشاءِ وَ الْمُنْکَر»؛ (2) به راستی که نماز، آدمی را از بدی و زشتی بازمی دارد.

ص: 27

1- سوره رعد، آیه28، ترجمه آیه: آگاه باشید، که تنها با یاد خدا دل ها آرام می گیرد.
2- سوره عنکبوت، آیه45.

در جامعه ای که مفاسد فراوان، و زمینه سقوط در گرداب هولناک گناهان فراهم باشد، یکی از عوامل مهم بازدارنده روح انسان از فرورفتن در این ورطه هولناک، نماز است؛ البته نمازی که معراج مؤمن باشد.

وضو

طهارت اسلامی، تنها نظافت ظاهری بدن و لباس از آلودگی ها نیست. وضو، که بخشی از طهارت اسلامی است، مایه نشاط جسم و روح است.

غسل، گذشته از دو اثر فوق منافع جسمانی دیگری نیز دربردارد. بنابراین، اسلام برای اینکه مسلمانان همیشه نظیف و پاکیزه باشند، طهارت و نظافت را مقدمه نماز و برخی اعمال عبادی دیگر قرار داده است، و آن را عبادت محسوب می کند.

هنگام وضو، لازم است به چند نکته توجه شود:

1. به اقتضای شغل پرستاری، ممکن است لباس های فرم، یا مانتو و مقنعه خواهران پرستار آلوده به خون یا نجاست دیگر شود. به همین خاطر بهتر است همواره لباسی پاک و تمیز در محل کار داشته باشد که هنگام نماز از آن استفاده نماید.

2. از آنجا که گاهی از خودکار، خودنویس یا روان نویس استفاده می شود، لازم است یادآوری شود که جوهر خودنویس و روان نویس برای وضو مانعی ندارد و جوهر خودکار نیز در صورتی که تنها رنگ باشد و جرمی نداشته باشد که روی پوست را بگیرد اشکالی ندارد ولی در صورتی که پررنگ و دارای جرم است باید برطرف شود.

3. بخش ها و مراکز درمانی که پرستارانِ زن و مرد در محیطی مختلط مشغول به کار هستند، هنگام وضوگرفتن بایَد دقت شود که در معرض دید نامحرم نباشند.

سؤال: در بیمارستانِ خصوصی، که خوشبختانه محیطی زنانه است و پرسنل مرد و خدمه آن هم اغلب در مواقع خاص وارد می شوند. بعضی وقت ها جوراب درمی آوریم، آستین ها را بالا می زنیم که وضو بگیریم و یا مقنعه درمی آوریم که ناگهان مردی وارد می شود. با توجه به زنانه بودن محیط، آیا عمل این پرستار خواهر جزء گناهان عمدی است و وی گناهکار است؟ یا چیزی بر او نیست؟

جواب: اگر بعد از ورود نامحرم فوراً خود را بپوشاند گناهی مرتکب نشده اند.(1)

پرستار می تواند در عبادت بیماران شریک و سهیم باشد، به عنوان مثال؛

- اگر بیماری قادر به حرکت نیست و برای وضو آب طلب کرد، پرستار از کمک به او دریغ نورزد.

- بیمار، برای وضوگرفتن، هر مقدار از افعال وضو را که می تواند باید خودش به تنهایی انجام دهد، و برخی از افعال را که نمی تواند انجام دهد، پرستار می تواند به او کمک کند.

در وضو، غسل و تیمم، لازم است شرایط عمومی آنها، مانند، پاک بودن و ترتیب رعایت شود.

1- استفتاء از آیهاللّه خامنه ای (حفظه اللّه).

ازجمله مسایلی که پرستاران عزیز با آن مواجه هستند و لازم است احکام آن را بدانند، وضوی جبیره ای است. که در اینجا به توضیح آن می پردازیم.

وضوی جبیره ای

از آنجا که بیمار هنگام بستری شدن در بیمارستان، در وضعیتی است که یا آگاهی کامل نسبت به وضوی جبیره ای ندارد، و یا ممکن است توانایی انجام وضوی جبیره ای را نداشته باشد، در نتیجه نیازمندِ کمک پرستار است. بنابراین، شایسته است پرستاران عزیز، احکام را آموخته و در مواقع لزوم به بیماران تعلیم دهند تا بیمار نمازش فوت نشود.

تعریف جبیره: چیزی که با آن زخم و شکستگی را می بندند (باند و گچ و...) و دارویی که روی زخم و مانند آن می گذارند، »جبیره« نامیده می شود. (1)

احکام پرستاری

1. اگر زخم، جراحت و یا شکستگی در محل شستن باشد، شستن آن عضو، یا امکان دارد یا ندارد. در صورت اول، به طور معمول وضو بگیرد (باز باشد یا بتواند آن را بازکند.)

2. در صورت دوم که شستن ممکن نیست، (2) یا روی زخم باز است و یا بسته. در صورتی که روی زخم باز است، اطراف زخم را بشوید و »بنابر احتیاط« پارچه ای پاک روی آن بگذارد و با دست تر روی

1- رساله امام، قبل از مسئله324. جبیره را از آن جهت جبیره گفته اند که موجب جبران و بهبودی زخم می شود.
2- به خاطر نجاستی که نمی توان آن را پاک کرد یا به خاطر ضررداشتن آب.

پارچه را مسح کند. در صورتی که روی زخم بسته است، اگر بازکردن و دست تر کشیدن بر زخم ممکن باشد، اطرافش را بشوید و دست تر روی زخم بکشد.

3. اگر برداشتن جبیره یا دست تر کشیدن ممکن نیست، اطرافش را بشوید و اگر جبیره پاک است روی آن را مسح کند و اگر جبیره نجس است، یا نمی شود روی آن را دست تر کشید، پارچه پاکی روی آن بگذارد و دست تر روی آن بکشد و اگر این کار هم ممکن نیست، در حد امکان وضو بگیرد و تیمم هم بنماید.(1)

4. اگر زخم، جراحت یا شکستگی در محل مسح باشد؛ یا قسمتی از محل مسح را فراگرفته، یا تمام محل را؛

- اگر قسمتی از محل مسح است، قسمت باقیمانده را به مقدار واجب مسح کند.

- اگر تمام محل مسح باشد و مسح ممکن است؛ و دست تر کشیدن ضرر ندارد، خواه روی زخم باز باشد و یا بتواند آن را باز کند. باید به طور معمول وضو بگیرد. اگر ممکن نیست، روی پارچه پاکی که روی زخم قرار داده، دست تر بکشد، و اگر این هم امکان ندارد تیمم کند.(2)

مقدار جراحت و حکم آن

1. اگر جراحت در قسمتی از یک عضو، مثلاً یک انگشت، یا در تمام عضو مثل کل یک دست باشد، باید وضو جبیره ای بگیرد.

1- تحریرالوسیله، ص31، م1، 5، 6؛ عروهالوثقی، ص256 الی 258.
2- تحریرالوسیله، ص31، م51؛ عروهالوثقی، ص260، م4.

2. اگر جراحت در اکثر اعضای وضو باشد و محل تیمّم باز است، باید تیمّم بکند، و بهتر است وضوی جبیره ای هم بگیرد. اگر جراحت در بیشتر اعضای وضو باشد و محل تیمّم بسته است، باید وضوی جبیره ای بگیرد.

3. اگر جراحت تمام اعضای وضو را فراگرفته، باید تیمّم کند.(1)

4. کسی که نمی داند وظیفه اش تیمّم است یا وضوی جبیره ای، »بنابر احتیاط واجب« باید هردو را بجا آورد. (2)

5. اگر به دست بیماری آنژیوکت(3) بسته شده باشد طریقه انجام طهارت های سه گانه چگونه است؟

جواب: آنژیوکت در فرض سؤال در حکم جبیره است و باید وضو و غسل جبیره انجام دهد.(4)

6. کسی که نمی تواند وضو بگیرد باید از دیگری بخواهد تا او را وضو دهد. (اگر وی مزد هم بخواهد، در صورت توان مالی باید بپردازد) در این صورت باید خود او و نایب هر دو نیت وضو کنند، و آب دست خود مسح نماید؛ اگر نمی تواند باید نایبش دست او را بگیرد و به جای مسح او بکشد. اگر این هم ممکن نیست باید از دست او رطوبت بگیرد وبا آن رطوبت، سر و پاهای او را مسح کند و بنابر احتیاط واجب، در صورت امکان، علاوه بر وضو تیمم هم بکند. اگر وظیفه او تیمم است و نمی تواند تیمم کند، باید نایب بگیرد.

1- عروهالوثقی، ص257تا259 و تحریرالوسیله، ص32، م3.
2- رساله امام، م343؛ عروهالوثقی، ص270، م34.
3- آنژیوکت، لوله پلاستیکی است که داخل رگ قرار می گیرد و به وسیله چسب به بدن چسبانده می شود تا از طریق آن سرم به بدن بیمار تزریق شود.
4- جامع المسائل آیهاللّه فاضل لنکرانی، ص54، س143.

7. کسی که نایب می شود باید او را با دست خود او تیمم دهد، و اگر ممکن نباشد نایب، دست خود را به چیزی که تیمم به آن صحیح است بزند و به پیشانی و پشت دست های او بکشد. (1)

8. در وضوی جبیره ای جاهایی را که شستن یا مسح آنها امکان دارد باید به طور معمول بشوید یا مسح نماید، و مواردی که امکان ندارد، دست تر بر جبیره بکشد.

خلاصه احکام وضوی جبیره ای

خلاصه احکام وضوی جبیره ای (2)

الف - جبیره در محل شستن است:

1. روی زخم یا شکستگی باز است:

1. 1. گذاشتن پارچه یا پلاستیک امکان دارد.

- اگر دست تر کشیدن امکان دارد، بهتر است اول روی آن را با دست تر بکشد و بعد روی پارچه یا پلاستیک را مسح نماید.

- اگر دست تر کشیدن امکان نداد باید روی پارچه یا پلاستیک را مسح نماید.

2. 1. گذاشتن پارچه یا پلاستیک امکان ندارد که در این صورت شستن اطراف زخم ها و شکستگی کافی است.

2. روی زخم یا شکستگی بسته است:

1. 2. اگر بازکردن امکان دارد؛ بنابر احتیاط واجب باید روی زخم را باز کرده و بعد از کشیدن دست تر بر روی آن، دوباره روی جبیره را مسح کند.

1- توضیح المسائل آیهاللّه فاضل لنکرانی، مسائل288و710.
2- احکام نماز (محمد وحیدی).

2. 2. اگر امکان ندارد؛ روی همان پارچه یا پلاستیک را اگر پاک است با دست تر مسح کند؛ والا چیز دیگری به طوری که جزء جبیره حساب شود روی آن گذاشته و آن را مسح نماید.

ب - جبیره در محل مسح است:

1. به اندازه مسح واجب جای بدون جبیره دارد، باید همان جا را مسح نماید.

2. ندارد:

1. 1. روی آن بسته است

- بازکردن امکان دارد؛ باید روی آن را باز کرده و به طور معمول جای سالم را مسح نماید.

- بازکردن امکان ندارد؛ فقط روی جبیره را مسح می کند.

2. 1. روی آن باز است

- گذاشتن پارچه و دست تر کشیدن امکان دارد؛ باید پارچه یا پلاستیک را گذارد و روی آن را با دست تر بکشید.

- امکان ندارد؛ باید تیمم کند و بهتر است یک وضوی بدون مسح هم بگیرد.

نکات قابل توجه:

1. در جاهایی که وظیفه بیمار تیمّم است؛ مانند، بیماری که مجروح شده، در اعضای وضوی او عین نجاست چسبیده و برطرف کردن آن ممکن نیست، یا آب برایش ضرر دارد و شایسته است پرستاران

محترم چیزی را که تیمم بر آن صحیح است، در محل مناسب و قابل دسترس بیماران قرار دهند.

2. همواره در کنار تخت بیمار مهر یا شی ء دیگری را که سجده بر آن صحیح است، وجود داشته باشد.

3. در صورتی که بیمار برای وضو یا تیمم نیاز به کمک دارد، در اوقات نماز به او پیشنهاد کمک کند.

4. در صورتی که پرستار محترم متوجه شد که بیمار وظیفه اش تیمم است؛ ولی به وظیفه اش آشنا نیست، سعی کند این وظیفه را به بیمار آموزش دهد.

موارد تیمم

در چند مورد به جای وضو و غسل باید تیمم کرد؛ برخی از موارد آن عبارتند از:

الف - اینکه بترسد به واسطه استعمال آب، ضرر جانی به او برسد، مریض شود، بیماریش طول بکشد، شدت پیدا کند، یا به سختی معالجه شود. (1)

ب - اینکه عضو وضو نجس باشد و پاک کردن آن ممکن نباشد. (2)

ج - هرگاه وقت به قدری کم باشد که اگر وضو یا غسل کند، تمام یا مقداری از نماز را باید بعد از وقت بخواند. (3)

1- عروهالوثقی، ص467.
2- عروهالوثقی، ص265، مسئله23.
3- رساله امام، مسئله678.

نحوهٔ تیمم

1. زدن کف دو دست با هم، بر چیزی که تیمّم بر آن صحیح است. (1)

2. کشیدن کف دست ها بر پیشانی (از رُستن گاه مو) و اطراف آن، بنابر احتیاط روی ابروها و بالای بینی.

3. کشیدن کف دست راست بر تمام پشت دست چپ.

4. کشیدن کف دست چپ بر تمام پشت دست راست. (2)

شخص بیمار اگر خودش نتواند تیمم کند، باید از دیگران؛ مثلاً پرستاران در انجام تیمم کمک بگیرد.

سؤال: شخصی که یک چشم او عمل شده و دکتر سفارش نموده که آب برای چشم ضرر دارد و از تیمّم هم، برای اینکه گردوخاک به چشم او نرود، خودداری کند، بدون وضو و تیمم، نماز چه صورت دارد؟

جواب: باید بر روی زمین یا سنگی که غبار ندارد تیمّم کند و نماز بدون وضو و تیمم قضاء دارد. (3)

اگر پرستار میتی را مس کرده و غسل مس میت بر او واجب شده باشد، برای اقامه نماز باید غسل کند، و اگر امکانات غسل برایش مهیا نباشد وظیفه او تیمم بدل از غسل است.(4)

وقت نماز

اهمیّت نماز و ضرورت بجای آوردن آن در وقت آن بر هیچ فرد مسلمانی پوشیده نیست و همه باید مراقب باشند تا نماز در وقت آن و

ص: 36

1- در تحریرالوسیله، ج1، ص101-104 آمده است که تیمم بر خاک، سنگ و شن صحیح است.
2- تحریرالوسیله، ص105، مسئله1.
3- استفتائات امام، ج1، ص92.

4- تیمم بدل از غسل مانند تیمم بدل از وضو است فقط در نیت فرق دارد.

بلکه در اوّل وقت بجای آورند لذا تذکر نکاتی چند ضروری به نظر می رسد.

1. حس همکاری و تقسیم کار در بین پرستاران باید به گونه ای باشد که در نحوه مددرسانی به بیماران با تعویض جا و جایگزین کردن همکاران بجای یکدیگر، هم اطاعت خالق صورت گیرد و هم رسیدگی به مخلوق.

2. هنگام تراکم کاری شاید که به هیچ وجه نمی توان بیمار را ترک کرد و امکان جایگزین کردن فرد دیگری هم نیست، می توان نماز را به صورت اضطراری خواند؛ یعنی در کنار تخت مریض، همراه با رسیدگی به بیمار، از نماز، این فریضه الهی نیز غافل نشد حتی در ICU و اطاق مراقبت های ویژه باید نماز را بخواند.

سؤال: به جهت تراکم کاری و وجود بیماران بسیار و یا اورژانسی در بخش، بعضی مواقع ما فرصت نمازخواندن پیدا نمی کینم، مخصوصاً برای ما خانم ها که حتماً باید مانتو عوض کنیم یا در محلی تدارک نماز ببینیم که نامحرم نباشد. از طرفی هم بسیار اتفاق افتاده که پرسنل برای نماز رفته اند و به خاطر کمبود نیرو بیمار تلف شده است. با توجه به این محدودیت ها آیا نمازهای قضاءشده ما حکم عمدی پیدا می کند؟

جواب: تأخیر نماز تا بعد از وقت جایز نیست، و به هر نحو که می توان باید نماز را در وقت بخواند. (1)

ص: 37

1- برگرفته از استفتاءات امام، ص174، ج1.

سؤال: با توجه به سؤال بالا، اگر پرسنل برای نماز رفتند و براثر کمبود نیرو بیماری تلف شد، آیا پرستار مزبور مقصر است یا خیر؟

جواب: بر هر شخصی که می تواند مریض را از مرگ نجات دهد واجب است او را نجات دهد و اگر کوتاهی در حفظ او کند معصیت کرده است و نجات نفس محترمه از نماز در وقت مهم تر است.(1)

سؤال: بعضی عمل های اورژانسی و یا جراحی 6 الی 7ساعت طول می کشد، بدین صورت که قبل از وقت نماز وارد اطاق عمل شده و بعد از اتمام وقت نماز، خارج می شویم، حکم نمازها در صورتی که نمی توانیم اطاق عمل را ترک کنیم چیست؟

جواب: در اطاق عمل باید به هرنحو می توانند نماز را بخوانند، و در صورت امکان، شیفت را عوض کنند و نماز را به صورت معمول و غیراضطراری بخوانند. (2)

3. هنگام فریضه صبح که بعضی از همکاران، بعد از انجام شیفت کاری، به استراحت می پردازند، در صورتی که بیدارنکردن آنها برای نماز صبح موجب سهل انگاری و استخفاف (سبک شمردن) امر نماز بشمار رود، باید آنها را بیدار نمود. (3)

نماز بیماران

گاهی بیمار ازجهت جسمی و روحی در وضعیت مناسبی نیست و ازطرفی هم مقید است که نمازش را بجا آورد، ولی نمی تواند؛ و یا آگاهی لازم از چگونگی نماز در این گونه مواقع را ندارد؛ (زیرا تا زمانی که انسان

1- استفتاء از آیهاللّه خامنه ای (حفظه اللّه).
2- برگرفته از استفتاءات امام، ج1، ص174.
3- همان، ص133.

زنده است نماز از او برداشته نمی شود) و یا اینکه طریقه نماز نشسته و یا خوابیده خواندن را نمی داند و همچنین نماز با لباس و عضو نجس را. در این جا وظیفه پرستار این است که همان طور که به بیمار می گوید که آب خوردن برایش ضرر دارد یا راه رفتن برای وی مضر است، این مطلب را هم می تواند تذکر دهد که چون شما ضعف جسمی دارید و نمی توانید بایستید، نمازتان را باید نشسته، یا روی همین تخت و یا حتی خوابیده بجا آورید، و در صورت بلدنبودن، طریقه نماز نشسته یا خوابیده، چگونگی آن را به بیمار آموزش دهد.

نماز نشسته (چه وقت نماز را نشسته بخوانیم)

1. نمازگزار تا هرمقدار، و به هرنحو که توانایی دارد ایستاده نماز بخواند، نباید بنشیند، بنابراین، کسی که موقع ایستادن، بدنش حرکت می کند، یا ناچار است به چیزی تکیه دهد، یا بدنش را کج کند، یا خم شود، یا پاها را بیش از معمول باز بگذارد، باید ایستاده نماز بخواند.

امّا اگر به هیچ نحو، حتی مثل حال رکوع هم نتواند بایستد، باید نماز را نشسته بخواند.(1)

2. نمازگزاری که می تواند بایستد اما می ترسد به خاطر ایستادن، مریض شود یا ضرری به او برسد یا بهبودیش طولانی شود، می تواند نماز را نشسته بخواند. (2)

تذکر: نمازگزار تا هر مقداری که قدرت دارد، باید نماز را ایستاده بخواند. (3)

1- رساله امام خمینی، مسئله970.
2- رساله امام، مسئله975 و عروهالوثقی، ص640، مسئله23.
3- تحریرالوسیله، ص164، مسئله7.

3. اگر کسی فقط »یک یا چند رکعت را« می تواند ایستاده بخواند، باید همان مقدار را ایستاده، و بقیه رکعات را نشسته بخواند. اگر نشسته نیز نتواند، باید به صورت خوابیده بخواند. (1)

4. نمازگزاری که نشسته نماز می خواند، اگر بعد از خواندن (مثلاً حمد و سوره« بتواند بایستد و رکوع را ایستاده بجاآورد، باید بایستد و از حال ایستاده به رکوع برود.(2)

چگونگی نماز نشسته

1. در نماز نشسته نمازگزار باید راست بنشیند.(3) و در موقع نماز صورت و سینه و شکم او روبه قبله باشد. اگر مجبور است در موقع نشستن کف پاهایش را بر زمین بگذارد با رعایت روبه قبله بودن صورت و سینه و شکم، لازم نیست که ساق پای او نیز روبه قبله باشد. (4)

2. در نماز نشسته، نمازگزار برای رکوع باید به قدری خم شود که صورت مقابل زانوها برسد؛ بهتر است صورت نزدیک جای سجده برسد.(5) اگر نمی تواند برای سجده پیشانی را بر زمین برساند، باید

به مقداری که می تواند خم شود و مُهر یا چیز دیگری، که سجده بر آن صحیح است، را روی چیز بلندی گذاشته و طوری پیشانی را بر آن بگذارد که بگویند سجده کرده است؛ ولی باید کف دست و زانوها و انگشتان پا را به طور معمول بر زمین بگذارد. (6)

1- همان.
2- رساله امام، مسئله972.
3- رساله امام، مسئله971.
4- همان، مسئله778.
5- رساله امام، مسئله1027.
6- همان، مسئله1070.

چه وقت نماز را خوابیده بخوانیم

1. نمازگزار، اگر به هیچ نحو نمی تواند بایستد یا بنشیند، باید نماز را به صورت خوابیده بخواند. همچنین اگر می تواند بایستد و بنشیند؛ اما می ترسد که به واسطه ایستادن و نشستن مریض شود یا ضرری به او برسد، می تواند »خوابیده« نماز را بخواند.(1)

2. نمازگزاری که خوابیده نماز می خواند، اگر در بین نماز بتواند بنشیند، باید مقداری را که می تواند نشسته بخواند. همچنین اگر می تواند بایستد باید مقداری را که می تواند، ایستاده بخواند. (2)

3. نمازگزار در موقع انتقال از حالتی به حالت دیگر (مثلاً از حالت ایستاده به نشسته یا خوابیده و بالعکس) نباید ذکر بگوید؛ بلکه ذکر را باید بعد از آرامش بدن بگوید.(3)

چگونگی نماز خوابیده

اشاره

1. نمازگزاری که به صورت خوابیده نماز را می خواند باید به پهلوی راست طوری بخوابد که جلوی بدن او روبه قبله باشد. اگر نمی تواند، باید به پهلوی چپ طوری بخوابد که جلوی بدن او روبه قبله باشد. اگر به این طریق هم نمی تواند، باید به پشت بخوابد؛ به طوری که کف پای او روبه قبله باشد.

2. برای »رکوع و سجده« واجب است تا حد امکان خم شود؛ اگر امکان ندارد، با سر اشاره کند؛ ولی برای سجده بیشتر از رکوع اشاره کند.

1- همان، مسئله975.
2- همان، مسئله972.
3- همان، مسئله969.

اگر این را نیز نمی تواند به وسیله باز و بسته کردن چشم ها رکوع و سجود کند.(1)

3. کسی که به هیچ وجه نمی تواند برای رکوع خم شود »بنابر احتیاط واجب« مهر یا چیز دیگری را که سجده بر آن صحیح باشد روی پیشانی خود قرار دهد. (2)

استفتاء

1. سؤال: کسانی که مجبورند به رو خوابیده و در همان حال نماز بخوانند، وظیفه شان برای نماز و قبله چیست؟

جواب: طوری بخوابند که پاهایشان روبه قبله باشد.

{P . به نقل از کتاب احکام جانبازان و بیماران، ص169. P }

2. سؤال: کسی که روی تخت بیمارستان خوابیده و خود عاجز بوده و امکان تغییر جهت تخت به سوی قبله هم نیست، تکلیفش برای نماز چیست؟

جواب: اگر نمی تواند روبه قبله کند (ولو صورت)، به همان نحو نماز بخواند کافی است.(3)

بیدارکردن بیمار برای نماز

بیدارکردن هم اتاقی واجب نیست ولی در صورتی که موجب سهل انگاری و استخفاف به امر نماز باشد، باید آنها را بیدار نمود. (4)

1- به نقل از کتاب احکام جانبازان و بیماران، ص168.
2- عروهالوثقی، ص637، مسئله15.
3- همان، ص120.
4- برگرفته از استفتاءات امام، ج1، ص133.

پرستاران به اقتضای حرفه و شغلشان با بیماران متعدد و متفاوت برخورد دارند که دارای شرایط یکسانی نبوده و تنها وجه مشترک آنها بیماری و مریضی است.

شاغلین در بیمارستان خوب می دانند، بیماران در واقع میهمانانی هستند که مدتی برای کاهش درد و بیماری نزد آنان می باشند؛ بنابراین، به عنوان میزبان، دانستن چند نکته ضروری است:

1. تصوری باطل در بین برخی بیماران و پرستاران وجود دارد که معتقدند بیمار که بستری شد لازم نیست اعمال عبادی خویش را انجام دهد. زیرا سِرُم به دست دارد و نباید حرکت کند. استراحت مطلق باید بنماید و یا اینکه خانم جهت زایمان آمده و منتظر وضع حمل است و یا اینکه جهت استراحت ویژه برای نجات جنین خود از خطر سقط بستری شده و... با نگاهی سطحی و گذرا می توان به خوبی دریافت که این علل و بیماری ها، هیچ کدام دلیل نمی شود که بیمار نمازش را ترک کند. حتی خانمی که جهت زایمان آمده و مقداری هم خون دیده ولی هنوز زایمان نکرده است، اگر وقت نماز شد، نماز همچنان بر او واجب است. خون زمانی حکم نفاس دارد که اولین جزء بچه از شکم مادر خارج شود.(1)

پرستاران به عنوان میزبانان مهربان و دلسوز علاوه بر رسیدگی غذایی و دارویی به جسم بیمار، لازم است به غذای روح آنها نیز توجه داشته باشند.

ص: 43

1- توضیح المسائل امام، مسئله308.

در بسیاری از مواقع این آگاهی دادن شما به بیماران می تواند نقش مؤثری داشته باشد. زیرا عبادات از مهمترین مسائل اساسی زندگی است و در همه جا مقدم هستند؛ در خانه، محل کار، تفریح و حتی در ایام بیماری.

3. چینش تخت ها، حتی المقدور به طرف قبله و به گونه ای باشد که بیماری که وظیفه اش خواندن نماز بر روی تخت یا به صورت خوابیده است از این جهت مشکلی نداشته باشد.

4. جهت قبله در هر اطاق مشخص، آب برای وضو و خاک برای تیمم موجود باشد.

5. مُهر و یا چیزی که سجده بر آن صحیح است برای کسانی که نمی توانند به نمازخانه بروند وجود داشته باشد.

6. در بخش خواهران اگر ممکن است سجاده به همراه یک چادر نماز برای خواهران بیمار و یا همراه موجود باشد.

7. بیمارانی که نیاز به کمک دارند از طرف بهیاران و پرستاران امداد شده تا این عزیزان عبادتشان را بجا آوردند. مسلماً در ثواب نمازهای آنها سهیم خواهند بود.

نماز با بدن یا لباس نجس

اشاره

یکی از شرایط لباس نمازگزار، پاک بودن است.

1. اگر نمازگزار بداند که بدن و لباس نجس است و ازروی عمد و آگاهی نماز بخواند، نمازش باطل است.

2. اگر نمی دانسته که با بدن و لباس نجس نماز باطل است و

با همان بدن و لباس نجس نماز خوانده، نمازش باطل است.

3. اگر فراموش کند که بدن یا لباسش نجس است، نمازش باطل است و باید دوباره بخواند.

4. اگر شک کند که همان وقت نجس شده یا قبلاً نجس بوده؛ چنانچه بتواند لباسش را درآورد، باید با بدن پاک و پوشش لازم، نماز را بخواند و گرنه در وسعت وقت، نماز باطل و در کمی وقت به صورت نماز برهنگان (بدون لباس)، نماز بخواند و اگر نمی تواند برهنه نماز بخواند با همان لباس نجس نماز بخواند.

استفتاء

سؤال: اگر بعد از نماز متوجه شود که لباس یا بدنش نجس بوده، آیا نمازش صحیح است؟

جواب: صحیح است. (1)

سؤال: شخصی که نماز خوابیده می خواند، در صورتی که ملافه زیر پایش نجس باشد، آیا برای نماز اشکال دارد یا خیر؟

جواب: مانعی ندارد.

البته اگر این ملافه برای پوشش و حکم ساتر عورت داشته باشد باید پاک باشد.(2) بنابراین در صورتی که بیمار به علت کمبود ملافه پاک مجبور شد از ملافه ناپاک استفاده کند این ملافه نجس نباید به عنوان پوشش بدن استفاده شود.

1- استفتاءات امام، ج1، ص139.
2- به نقل از احکام جانبازان و بیماران، ص133.

مواردی که می توان با بدن یا لباس نجس نماز خواند عبارتند از:

1. نجاست به واسطه زخم یا جراحتی باشد که در بدن اوست؛(1) با این شرایط که؛ زخمِ بهبود نیافته؛(2) آب کشیدن بدن یا لباس و یا تعویض لباس هم معمولاً سخت و دشوار باشد؛(3) و جراحت سطحی و جزئی نباشد که به زودی خوب شود.

بنابراین اگر خونِ بریدگی و زخمی که به زودی خوب می شود و شستن آن آسان است، در بدن یا لباس نمازگزار باشد، باید خون را برطرف نماید، یا لباس را برای نماز عوض کند وگرنه نماز او باطل است. (4)

2. خون، کمتر از یک درهم باشد (تقریباً به اندازه یک بند انگشت)

3. در حال اضطرار و ناچاری که امکان پاک کردن آن را ندارد، هرچند بیش از یک بند انگشت باشد.

4. لباس زن پرستار بچه، که لباس دیگری ندارد، اگر روزی یک بار آن را آب بکشد کافیست.(5)

5. لباس نجس کوچکی که نمی توان با آن ستر عورت نمود (مانند جورابِ کوتاه).

1- رساله امام، مسئله850.
2- تحریرالوسیله، ص120، مسئله1.
3- رساله امام، مسئله849.
4- همان، مسئله850.
5- جامع المسائل، آیهاللّٰه فاضل لنکرانی، ص81، سؤال251.

بخش دوّم: طهارت

اشاره

از امتیازات دین اسلام، اهمیت فوق العاده ای است که برای طهارت و نظافت قایل شده؛ تا آنجا که نظافت را مبنای دین قرار داده؛ (بُنِیَ الدّینُ عَلَی النِّظافَه[1] و طهارت را نصف ایمان معرفی کرده است (اَلطُّهُورُ نِصْفُ الأیمان)[2]

با پیشرفت بشر در علوم، بهداشت، کشف میکروب و تهیه دستگاه های آزمایشگاهی، اهمیت نظافت و طهارتی که اسلام بیان کرده و ارتباط آن با سلامت انسان به خوبی آشکار می شود.

خون

1. یکی از نجاسات، خون است، امّا نه هر خونی، بلکه خون انسان و حیوان هایی که خون جهنده دارند.

1- کنزالعُمّال، حدیث26002.

2- حدیث از رسول اکرم صلی الله وعلیه وآله به نقل از کتاب جامع السعادات، ج3، ص248.

2. اگر در مایعی شک کند که خون است یا نه، پاک می باشد؛ به عنوان مثال، اگر از زخم یا دُمل مقدار کمی مایع زردرنگ خارج شده و شک دارد که خون است یا نه، پاک می باشد.(1)

3. زردابه ای که در حال بهبود زخم و اطراف آن پیدا می شود، اگر معلوم نباشد که با خون مخلوط است، پاک است. (2)

سؤال: اگر ظرفی که محتوی آب کمتر از کر باشد و با خون یا فراورده های خونی نجس شده باشد، بجوشد، آیا بخار آن پاک است؟ و آیا فراورده های خونی مانند پلاسما و سِرم نجس است؟ اگر با همین شرایط به جای خون ادرار باشد، آیا بخار آن پاک است یا نه؟

جواب: بخار پاک است؛ ولی سِرمی که از فراورده های خون است، نجس است مگر در صورتی که صدق خون بر آن نشود. (3)

سؤال: اگر از فراورده های خونی، مثل (پلاسما و...) روی بدن یا لباس بریزد حکم آن چیست؟

جواب: نجس است، مگر در صورتی که صدق خون بر آن نشود. (4)

انتقال خون و خرید و فروش آن

1. انتقال خون از بدن انسان به انسان دیگر، یا از بدن حیوان به بدن انسان اشکال ندارد.

2. انتقال خون غیرمسلمان به بدن مسلمان اشکال ندارد.

3. خرید و فروش خون برای استفاده بیماران و مجروحان اشکال ندارد.

ص: 48

1- عروهالوثقی، ج1، ص65، مسئله8.
2- رساله امام، مسئله104.
3- استفتاءات امام، ج1، ص99.
4- همان.

4. اگر گرفتن خون برای صاحب آن ضرر داشته باشد، اشکال دارد؛ خصوصاً اگر ضرر زیاد باشد.(1)

عضو جداشده

1. اگر عضوی از بدنِ انسان قطع شود و به صورت آویزان، متّصل به بدن باشد، تا زمانی که اتصال دارد (هرچند فقط به وسیله پوست) پاک است؛ امّا همین که از بدن جدا شود، نجس می شود و اگر با رطوبت به چیزی برخورد کند، آن را نجس می کند. (2)

2. اگر دندان به تنهایی کشیده شود، نجس نیست؛ امّا اگر همراه با آن گوشت باشد نجس است.(3)

- اگر جنین، قبل از آنکه در او روح دمیده شود، سِقط شود، نجس است.(4)

میت یا انسان مرده

یکی دیگر از اقسام نجاسات مردار یا انسان مرده است. از آنجا که پرستاران گرامی در بیمارستان با جسد سروکار دارند برخی از احکام جسدِ انسان ذکر می شود:

1. شرط نجس بودن میت، آن است که روح از تمام بدنش خارج شود. بنابراین اگر به طور کامل، روح از بدن خارج نشده باشد، نجس نمی باشد.(5)

1- احکام جانبازان و بیماران، ص20.
2- عروهالوثقی، ج1، ص62، مسئله14 و ص37، مسئله30.
3- رساله امام، مسئله16.
4- همان، مسئله10.
5- عروهالوثقی، ص6، مسئله11.

2. اگر کسی بدن انسان مرده ای را که سرد شده و غسلش نداده اند، مس کند (یعنی جایی از بدن خود را به آن برساند) باید غسل مس میت نماید، حتی اگر ناخن و استخوان او به ناخن و استخوان میت برسد.

توجه: اگر هنگام معاینه، رسیدگی یا حمل بیمار، متوجه شد که روح از بدن وی خارج شده و بدن نیز سرد شده است، در صورت تماس پوستی مستقیم (مثلاً بدون دستکش) با میت سرد شده، غسل مسّ میت واجب می شود؛(1) ولی اگر بدن هنوز گرم است، غسل، واجب نیست.

احکام محتضر

محتضر کسی است که در آستانه مرگ قرار دارد و در حال جان دادن است.

با توجه به این که برخی از بیماران در بیمارستان ها جان می دهند و غالباً در لحظات آخر، پرستاران و بهیاران زحمتکش با آنان سروکار دارند، ازاین رو لازم دانسته شد که مسایل ضروری بیماران در حال احتضار را بیان کنیم:

1. روبه قبله کردن محتضر بر هر مسلمانی واجب است. (2)

2. مسلمانی که در حال جان دادن است؛ مرد باشد یا زن، کوچک باشد یا بزرگ، باید او را به پشت خواباند؛ به طوری که کف پاهایش به طرف قبله باشد. اگر خوابانیدن او به این نحو ممکن نیست »بنابر احتیاط واجب« تا اندازه ای که ممکن است باید به

1- غسل مس میت، ازنظر کیفیت و انجام آن مانند غسل های دیگر است و تنها در نیت فرق می کند، که قبل از شروع غسل؛ نیت انجام غسل مس میت می نمائیم.
2- رساله امام، مسئله535.

این دستور عمل شود. چنانچه خواباندن او به کیفیت مذکور به هیچ قسم ممکن نباشد به قصد احتیاط او را روبه قبله بنشانند؛ اگر آن هم ممکن نباشد، باز به قصد احتیاط او را به پهلوی راست یا به پهلوی چپ روبه قبله بخوابانند.(1) شایسته است در بخش هایی از بیمارستان که احتمال فوت بیمار بیشتر است؛ مانند ICU، چینش تخت ها و نصب دستگاه های کنترل کننده علایم حیاتی بیمار را به گونه ای قرار دهند که بیمار همواره روبه قبله باشد.

سؤال: بیماری که در حال احتضار (ICU) است و با 99% احتمال فوت او می باشد، و ما تنها با 1% احتمال زنده ماندن، روی بیمار کار می کنیم، به علت دستگاه های متعدد نمی توان بیمار را روبه قبله کرد و یا به علت تراکم کاری شهادتین و... را نمی توان برایش گفت، آیا ما مسئول هستیم؟

جواب: اگر روبه قبله کردن محتضر ممکن نیست تکلیفی ندارید ولی مجرد تراکم کاری مسقط تکلیف نمی شود و تلقین و شهادتین مستحب است. (2)

3. مستحب است شهادتین و اقرار به دوازده امام علیه السلام و سایر عقاید حقه را، به کسی که در حال جان دادن است طوری تلقین کنند که بفهمد. همچنین مستحب است چیزهایی را که گفته شد تا وقت مرگ تکرار کنند. (3)

1- همان، مسئله533.
2- استفتاء از آیهاللّٰه خامنه ای (حفظه اللّٰه).
3- رساله امام، مسئله536.

4. تنها گذاشتن محتضر، گذاشتن چیز سنگین روی شکم او، بودن جُنُب و حائض نزد او، حرف زدن زیاد، گریه کردن و تنها گذاشتن زن ها نزد او مکروه است.(1)

5. خواندن قرآن؛ به ویژه سوره های یس، صافات، احزاب و آیهالکرسی، بر بالین محتضر مستحب است.(2)

راه ثابت شدن نجاست

اشاره

در بیمارستان گاهی با اشیایی برخورد می شود که پاک یا نجس بودن آنها مشکوک است. حکم کلی این گونه اشیاء این است که ازنظر شرعی، هرچیز را می توان پاک دانست، مگر آنکه نجاست آن به وسیله یکی از راه های زیر ثابت شود:

الف - خود انسان یقین کند که آن شی ء نجس است.

ب - کسی که آن چیز در اختیار اوست بگوید. (اگر پرستار و یا بیمار دیگر بگوید ظرف یا چیزی که در اختیار اوست نجس است باید از آن اجتناب کند خواه عادل باشد یا فاسق، مسلمان باشد یا کافر).

ج - دونفر مرد عادل بگویند. (3)

بنابراین؛

1. اگر یقین به نجاست غذا یا چیزی که برای او می آورند ندارد، آن غذا یا آن چیز پاک است.

2. چیزهایی که از خارج می آورند مانند: دارو، عطر، روغن و

1- توضیح المسائل مراجع (امام)، ص331، مسئله540.
2- توضیح المسائل مراجع، ص331، مسئله539.

3- رساله امام، مسئله121 و تحریرالوسیله، ص120، مسئله8 و عروهالوثقی، ص73، مسئله2.

صابون، اگر انسان یقین به نجاست آنها نداشته باشد، پاک است. (1)

3. بیماران غیرمسلمان و افراد لاابالی که انسان یقین به نجاست آنها نداشته باشد، پاک هستند.

4. وسایل و لوازمی که در بیمارستان وجود دارد؛ ازجمله ظروف غذا، حوله حمام و دستشویی، صابون، رختخواب، تخت و سایر چیزها پاک است. مگر آن که نجس بودن آنها ثابت باشد.(2)

استفتاء

5. سؤال: تماس دست با انواع الکل (صنعتی، شیمیایی و...) چگونه است؟

جواب: اگر معلوم نیست که الکل مست کننده و از چیز مایع به دست آمده محکوم به طهارت است.(3)

6. سؤال: مصرف الکل سفید حکمش چیست؟ در بخش کودکان مجبور به تزریق آمپول هستم و هربار آب کشیدن دشوار است. آیا جایز است همراه داشتن لباس و مقنعه ای که نمی دانیم دست آغشته به الکل به آن تماس پیدا کرده یا نه؟

جواب: الکلی که در اصل مایع نباشد، محکوم به طهارت است؛ هرچند که مسکر باشد. به کارگیری آن در امور طبی و غیر آن مانع ندارد و نمازخواندن با لباسی که به این قسم الکل آغشته شده صحیح است و احتیاج به تطهیر ندارد.(4)

1- کتاب احکام جانبازان و بیماران، ص26.
2- همان.
3- استفتاءات امام، ج1، ص100.
4- استفتاءات آیهاللَّه خامنه ای (حفظه اللَّه)، ج1، ص87. آیهاللَّه فاضل لنکرانی: الکل صنعتی و الکل هایی که در مداوا و آمپول زدن و امثال آن به کار می رود نجس نیست. جامع المسائل، ص37، سؤال72.

7. پرستارانی که در محیط کاری و بیمارستان مجبورند با پرستاران یا همکاران اهل کتاب، مانند مسیحی یا زردشتی و کسانی که هیچ اعتقادی به نجاست و پاکی ندارند، و یا جمعی از کسانی که مسلمانند ولی آشنا به احکام نبوده و رعایت پاکی و نجاست را نمی کنند، همکاری نمایند به نظر اکثر مراجع تقلید، اهل کتاب مانند زردشتی ها و یهودیان و مسیحیان پاک هستند و اشیایی که معلوم نیست پاک یا نجس است محکوم به طهارت است.

8. مکان اداری و حتی درمانی بیمارستان ها، چنانچه یقین به نجس شدن آنها و اشیاء و وسائل و روی آنها نباشد، محکوم به طهارت است.

بنابراین، صَرفِ غذا، مایعات و چای در ظروف رستوران یا سلف سرویس اینگونه اماکن که افراد غیرمسلمان و کسانی که اهل رعایت مسایل نیستند و از ظروف مشترک استفاده می کنند، اگر علم به نجاست غذا و ظروف نباشد، اشکال ندارد. (1)

9. اگر سوزن و مانند آن در بدن فرورود و در داخل بدن با نجاست برخورد کند، در صورتی که پس از بیرون آمدن، آلوده به نجاست نباشد، پاک است.

10. هنگام برخورد چیز پاک یا نجس، مثل دست پاک با ملافه و شی ء نجس، اگر شک کنیم که یکی از آن دو مرطوب بوده یا نه، یا بدانیم که یکی از آن دو مرطوب بوده، امّا در سرایت رطوبت یکی به دیگری شک کنیم، چیز پاک همچنان پاک می باشد.(2)

1- برگرفته از استفتاءات امام، ج1، ص109، سؤال290.
2- عروهالوثقی، ص79، مسئله1.

مثال: اگر دست یا بدن به ملافه نجس برخورد کند، امّا یقین به سرایت رطوبت نداشته باشد، پاک است.

خوردن و آشامیدن چیز حرام یا نجس برای معالجه

1. اگر مداوای مرضی که تحمل آن به طور معمول ممکن نیست، متوقف بر خوردن یا آشامیدن چیز حرام یا نجس باشد و معالجه آن منحصر در استفاده از آن دارو باشد، خوردن و آشامیدن آن، اشکال ندارد. (1)

2. در مواردی که خوردن یا آشامیدن حرام یا نجس، جایز است، باید به مقدار ضرورت اکتفا کند و زیاد بر آن جایز نیست. (2)

3. در صورتی معالجه بیمار با خوردن چیز نجس و حرام جایز است که پزشکان ماهر و مورد اطمینان معالجه بیمار را منحصر در خوردن آن تشخیص دهند و به طور متعارف راه دیگری نباشد. (3)

4. سؤال: شنیده می شود که بعضی از شربت های تقویتی و بعضی شربت های سینه، الکل طبّی (مست کننده) در فرمول آنها به کار رفته، تجویز و یا فروش آنها در داروخانه ها چه حکمی دارد؟ آیا لازم است نجاست آنها را به مریض تذکر داد؟

جواب: اگر معلوم است که در آن شرابِ حرام بکار رفته است، تجویز و صَرف (خوردن) آن جایز نیست مگر در موارد ضرورت و انحصار علاج به آن؛ ولی در صورت شک مانع ندارد و تحقیق زیاد لازم نیست. (4)

1- رساله نوین امام خمینی، ج3، ص226.
2- همان.
3- همان.
4- احکام جانبازان و بیماران، ص31.

تطهیر اشیای نجس

باید توجه داشت هرچند در برخی موارد پاک بودن و پرهیز از اشیاء نجس واجب است، مثل خوردنی ها و آشامیدنی ها و بدن و لباس نمازگزار، امّا پاک بودن تمام محیط زندگی و ابزار و وسایل کار ضرورتی ندارد و واجب نیست و برفرض که بخواهند آن مکان ها و اشیاء را نیز تطهیر کنند با امکاناتی که امروزه در اختیار دارند، مثل آب شیر متصل به منبع کُر و شیلنگ و امثال اینها، کار دشواری نخواهد بود.

سؤال: جایی از منزل یا بیمارستان که نجس می شود و امکان اینکه آب جاری یا قلیل روی آن ریخته و از محلی خارج شود نمی باشد، برای پاک کردن آن جاها به چه ترتیب باید عمل شود؟

جواب: اگر به وسیله آب کُر تمام محل نجس شسته شود و غساله از محل نجس رد شود، پاک می شود.(1)

- لباس آلوده به خون و یا نجاستی دیگر، پس از تطهیر در صورتی که عین نجاست یا خون ازبین برود هرچند رنگ آن باقی باشد، پاک می شود. (2)

روزه

روزه یکی از احکام ضروری اسلام است که برای سلامتی جسم و روح انسان فوائد فراوانی دارد.

چون برخی از بیماران به جهت مضرّ بودن روزه از این تکلیف مستثنی هستند و نباید روزه بگیرند، بنابراین جادارد برخی از احکام بیماران و پرستاران آنها را یادآور شویم:

1- استفتاءات امام، ج1، ص117.
2- برگرفته از استفتاءات امام، ج1، ص123.

1. از شرایط صحیح بودن روزه مضرّنبودن آن است؛ بنابراین، اگر کسی؛

الف - یقین دارد که به واسطه روزه بیماریش شدید می شود، یا بهبودیش طول می کشد، یا دچار درد شدید می شود، نباید روزه بگیرد. اگر روزه گرفت، جایز است افطار نماید بلکه واجب است. (1)

ب - اگر کسی یقین ندارد؛ بلکه احتمال می دهد که بیماریش شدید شود یا بهبودیش طول کشد یا دچار درد شدید شود، در صورتی که احتمال عقلایی باشد، نباید روزه بگیرد و اگر روزه گرفت، جایز است افطار کند بلکه واجب است.(2) البته اگر »ضعف« شدیدی داشت، به حدی که عادتاً قابل تحمل نباشد، در این صورت افطارکردن اشکال ندارد.(3) همچنین بیماری که زیاد تشنه می شود و این تشنگی غیرقابل تحمل است یا تحملش مشقت دارد روزه بر او واجب نیست (در صورت دوّم که روزه برایش مشکل است، افطار کرده هرروز یک مدّ طعام(4) به فقیر بدهد) و احتیاط واجب آن

است که بیشتر از مقداری که ناچار است آب نیاشامد و چنانچه بعداً بتواند باید روزه هایی را که نگرفته، قضا کند.(5)

(بنابر احتیاط واجب)

1- تحریرالوسیله، ص278، مسئله1.
2- همان.
3- همان.
4- 750 گرم گندم، برنج، آرد و امثال اینگونه خوراکی ها به فقیر بدهد....
5- تحریرالوسیله، ص281؛ رساله، مسئله1727.

2. سؤال: چنانچه پزشک، بیماری را از روزه گرفتن منع کند، -با توجه به این که بعضی از دکترها نسبت به مسایل واقعی شرعی اطلاع دقیقی ندارند، آیا نظریه دکتر در این مورد قابل اجراست و باید عمل کرد؟

جواب: اگر موجب خوف ضرر باشد، نباید روزه بگیرد. (1)

3. سؤال: شخصی به بیماریِ زخم معده مبتلا است؛ اطباء می گویند روزه برایت ضرر دارد، ولی خودش شک دارد که روزه برایش ضرر دارد یا خیر، در این مورد تکلیفش چیست؟

جواب: اگر احتمال ضرر می دهد، نباید روزه بگیرد. (2)

4. کسانی که به ضعف چشم مبتلا هستند، در صورت خوف ضرر، باید روزه ها را افطار نمایند.(3)

- خانم های باردار که زمان وضع حمل آنها نزدیک است و روزه برای خود و یا حمل او ضرر داشته باشد، باید افطار نماید. (4)

5. مصرف قرص های ضدبارداری، برای جلوگیری از خونریزی و عادت ماهیانه زنانه، در صورتی که مضرّ به حال شخص نباشد، اشکالی ندارد.(5) همچنین مصرف نوعی داروی طبی »اسیری« که جهت تسکین آسم و تنگی نفس استعمال می شود، مضر به روزه نیست،(6) زیرا اکل و شرب (خوردن و آشامیدن) بر آن صدق نمی کند.

6. سؤال: آیا واردکردن دستگاه آندوسکوپی در معده برای

1- استفتاءات امام، ج1، ص316.
2- همان.
3- برگرفته از استفتاءات امام، ج1، ص317.
4- همان، ص326.
5- برگرفته از استفتاءات امام، ج1، ص470.
6- جامع المسائل آیهاللّه فاضل لنکرانی، ص149، سؤال550.

عکسبرداری، بدون واردکردن چیزی که مبطل روزه باشد، روزه را باطل می کند؟

جواب: مبطل نیست. (1)

7. داخل کردن وسایل دندانپزشکی در دهان، برای معاینه، مضرّ به روزه نیست.(2) در صورتی که چیزی از آن را نخورند.

8. اگر بیماری، روزه باشد و در حین روزه نیاز به عمل جراحی پیدا کند، بی هوشی او موجب بطلان روزه اش می شود و باید روزه آن روز را قضا نماید.

9. سؤال: پرستاری هستم که در بخش ICU بیمارستانی مشغول به خدمت می باشم. در یکی از سحرهای ماه مبارک چند بیمار بدحال به بخش آوردند که نیاز به مراقبت های ویژه و شدید داشتند.

به جهت انجام مراقبت ها و حساسیت حال و موقعیت بیماران و تنهابودن بنده در بخش نتوانستم از غذایی که آورده بودند مصرف کنم (در ضمن ازجهت بدنی دارای ضعف هستم که به هیچ وجه نمی توانم گرسنگی را تحمل نمایم) من روزه آن روز را نگرفتم چون فکر می کردم مضر به حالم می باشد. سؤال من این است که وظیفه من در آن هنگام چه بوده، آیا باید روزه آن روز را می گرفتم؟

جواب: گرفتن روزه واجب است؛ ولی در اثناء روزه اگر خوف مرض پیش آمد و یا آنکه ادامه روزه سخت شد افطار بنماید. (3)

ص: 59

1- جامع المسائل، ص149، سؤال553.
2- همان، ص307.
3- برگرفته از استفتاءات امام، ج1، ص330.

تزریق برای روزه دار

احتیاط واجب آن است که روزه دار از استعمال آمپولی که به جای غذا به کار می رود، خودداری کند؛ بنابراین، سرم های غذایی برای روزه دار، بنابر احتیاط واجب، اشکال دارد؛ ولی استعمال آمپولی که عضو را بی حس می کند یا به جای دوا استعمال می شود و همین طور آمپول تقویتی، در حکم خوردن و آشامیدن نیست و روزه را باطل نمی کند.(1)

نکته: در صورتی که معلوم نیست روزه برای بیماری ضرر دارد یا نه، نباید بی جهت مریض را از روزه گرفتن نهی کرد؛ بلکه لازم است با نظر پزشک متخصص روزه اش را افطار کند یا بگیرد.

خمس

اسلام از همه مسلمان ها به صورت تکلیف شرعی خواسته است تا یک پنجم پس انداز خود را طبق ضوابط خاص از دارایی خارج کرده به مرجع تقلید خود و ترجیحاً به ولی امر مسلمین بپردازند، تا در راستای پیشرفت و تبلیغ دین اسلام و محرومیت زدایی هزینه شود.

برای پرداخت خمس که وظیفه قرآنی هر مسلمان بالغ است (2)و موجب پاکی و پاکیزگی مالی و روحی انسان می شود(3) باید به روش زیر عمل کرد:

1. تعیین سال خمسی: اولین درآمد و حقوقی را که کسب می کند آغاز »سال خمسی« خود قرار می دهد(4) و پس از گذشت

1- توضیح المسائل امام، مسئله1576. لازم به ذکر است که آیات عظام، اراکی، گلپایگانی، خوئی سرم های غذایی را هم جایز می دانند.
2- سوره انفال، آیه41.
3- سوره توبه، آیه103.
4- تحریرالوسیله، کتاب خمس، مسئله10.

یک سال قمری یا شمسی،[1] زمان اصلی محاسبه و پرداخت

خمس فرامی رسد.

2. محاسبه درآمدها و خرج کردها: آن مقدار از درآمد که در طول سال به مصرف رسیده و یا کالاهایی که مورد نیاز است خریداری کرده، در صورتی که متناسب با شأن اجتماعی و وضع خانوادگی او باشد، مشمول قانون خمس نمی شود.

3. پرستارانی که درآمد و پس انداز دارند، باید برای محاسبه خمس به مرجع تقلید یا نماینده ایشان مراجعه کنند، چون ممکن است برخی از اموال نیاز به مصالحه داشته باشد و این کار توسط خود افراد ممکن نیست.

1- رساله امام، مسئله1766 و استفتاءات، ج1، ص392.

امر به معروف و نهی از منکر

اسلام، دین اجتماعی است و علاوه بر برنامه ها و دستورهای فردی، قوانین و احکامی دارد که به بُعد اجتماعی آن مربوط می شود و نشان می دهد که مکتب اسلام، تنها برای خودسازی فردی نیست، بلکه صلاح و اصلاح جامعه را هم درنظر می گیرد.

امر به معروف و نهی از منکر، جزء فروع دین و از واجبات و مثل نماز و روزه و حج و... از تکالیف حتمی یک مسلمان به حساب می آید. قرآن دستور به برپاداشتن این فرضیه الهی می دهد و می فرماید: (مؤمنان) کسانی اند که اگر در زمین به آنان قدرت و امکانات بدهیم، نماز برپا می دارند، زکات می پردازند و امر به معروف و نهی از منکر می کنند.(1)

امر به معروف و نهی از منکر نشانه انسان های باایمان و صالح (2) و مصلح

1- سوره حجّ، آیه41.
2- سوره مریم، آیه55.

است و هم خصلت و روش پیامبران [(1)] و کسانی که در خطّ انبیاء گام برمی دارند، می باشد.

این تکلیف، بر عهده همه است و هیچ کس از آن مستثنی نیست. اگر در جامعه ای عمل به آن فراموش شود، عوارض آن دامنگیر همه می شود و همه مردم عذاب خواهند شد.

سؤال: آیا مسئله امر و نهی، مثلاً در مورد حجاب، فقط در مورد پرسنل و دانشجویان است و پزشکان متخصص از این امر مستثنی هستند؟ توضیح اینکه، در بیمارستان مورد نظر پزشکان متخصص با چهره هایی آرایش کرده و پوششی نامناسب حاضر می شوند. وقتی می خواهیم امر به معروف، نماییم مسئولین بیمارستان ما را منع می کنند، به علت اینکه ممکن است این امر و نهی موجب ناراحتی پزشک و نیامدن او شود. در این صورت تکلیف از ما ساقط است یا خیر؟

جواب: اگر شرایط [(2)] امر به معروف و نهی از منکر جمع باشد، بر آنها لازم است که امر به معروف و نهی از منکر نمایند، در غیر آن در این باره تکلیفی ندارند. [(3)] همچنان که با خوف ضرر بر جانشان نیز تکلیف از آنان

ساقط می شود. البته این در جایی است که کشور تحت حاکمیت حکومت اسلامی نباشد، امّا با وجود حکومت اسلامی که اهتمام به این فرضیه الهی دارد کسی که خود از امر به معروف و نهی از منکر عاجز است، برایش لازمست دستگاه مخصوص این کار را که از طرف دولت

1- وسایل الشیعه، ج1، ص359. برای اطلاع از شرایط و مراتب امر به معروف و نهی از منکر رجوع کنید به توضیح المسائل.
2- شرایط و مراتب امر به معروف - را در توضیح المسائل ملاحظه فرمایید.
3- می توان محترمانه، تلفنی، از طریق کتاب و نوشته، نوار و... پزشکان متخصّص را هم امر به معروف کرد. و در دوره های بازآموزی آنان مطالب لازم را یادآوری نمود.

مأمورند، مطلع سازند و پیگیری موضوع، تا ریشه کن نمودن فاسد و مفسد ادامه یابد.(1)

تذکر: امر به معروف و نهی از منکر تنها به تذکر برای حجاب و پوشش ختم نمی شود؛ بلکه هرجا که انسان منکری را مشاهده کرد و یقین به موضوع داشت (یعنی صرف احتمال دلیل نمی شود) با فراهم بودن شرایط باید امر به معروف نماید.

سؤال: با مجروحان و بیمارانی که در امر اقامه نماز سهل انگاری می کنند، به عنوان یک پرستار چگونه باید رفتار کرد؟

جواب: وظیفه، امر به معروف و نهی از منکر است؛ با مراعات مقرّرات آن.(2)

«کسی که امر به معروف و نهی از منکر می کند باید مواظب باشد که در راه آن مرتکب گناهی مانند دروغ، توهین و تحقیر نشود. مانند طبیبی مهربان و پدری رئوف رعایت مصلحت طرف را بکند، از خودخواهی و خودستایی بپرهیزد، قصدش تنها برای رضای خدا باشد خود را منزّه از گناه و برتر از گناهکار نبیند؛ چه بسا که گناهکار دارای صفات و اعمال نیکی بوده و نزد خدا محبوب تر باشد.» (3)

احکام نگاه و لمس

اشاره

شاید از مهمترین مسایل صنفی که لازم است پرستاران گرامی با آن آشنا باشند، همین بحث نگاه و لمس می باشد. چون امروزه به جهت ضرورت و بناچار با نامحرم سروکار دارند و برای معاینه، معالجه و درمان... نگاه

1- استفتاءات آیهاللّه خامنه ای (حفظه اللّه)، ج1، ص310.
2- استفتاءات امام، ج1، ص489.
3- رساله نوین، ج4 به نقل از تحریرالوسیله، بحث امر به معروف.

و لمس لازم می باشد؛ بنابراین، آشنایی با مسایل شرعی این موضوع ضروری به نظر می رسد.

الف - مسایل کلی نگاه

1. نگاه مرد به زن نامحرم به غیراز گردی صورت و دست ها تا مچ چه با قصد تلذذ و ریبه باشد و چه بدون آن، جایز نیست. نگاه با قصد لذت به صورت و دست های نامحرم جایز نیست ولی نگاه بدون قصد لذت جایز است. (1)

2. نگاه به محارم، با قصد لذت جایز نیست؛ ولی بدون قصد لذت جایز است.

3. نگاه به عورت با قصد و بدون آن نیز جایز نیست. (2)

4. نگاه به تمام اعضای همسر، با تلذذ و بدون آن، جایز است. (3)

5. نِگاه کردن به هر عضوی از بدن همجنس با قصد تلذذ حرام و بدون قصد جایز است (نگاه به عورت همجنس جایز نیست). (4)

6. نگاه زن به پسر نابالغ که خوب و بد را می فهمد (به غیراز عورت) بدون قصد لذت جایز است.(5) بنابر احتیاط این حکم اختصاص به قسمت هایی از بدن دارد که معمولاً نمی پوشانند و به جاهایی از بدن که معمولاً می پوشانند اگر پوشیده نباشد، نگاه کردن حرام است. نگاه به عورت دیگران، حرام است و بنابر احتیاط واجب نگاه به عورت بچه ممیّز جایز نیست. (6)

1- تحریرالوسیله، ج2، کتاب النکاح؛ عروهالوثقی، ج3، ص635، مسئله31.
2- همان.
3- همان.
4- همان.
5- همان.
6- توضیح المسائل، مسئله2436.

ب - نگاه هنگام آموزش و تحصیل

1. دانشجویان رشته پرستاری در دوران آموزش با اساتید و دانشجویان جنس مخالف برخورد دارند. همچنین در بعضی کتب درسی عکس هایی از بدن نامحرم برای تسهیل امر آموزش وجود دارد و نیز در حین کار عملی با اعضاء و جوارح جداشده از بدن نامحرم مواجه می شوند، همین طور مجبور به نگاه به مواضعی از بدن بیمار هستند که در غیر ضرورت نمی توان نگاه کرد؛ مثلاً؛ یکی از مهارت ها و مراقبت های پزشکی که پرستار باید بیاموزد نحوه نصب سونداژرکتال تیوپ »مقعدی« برای بیمار همجنس می باشند، که امر واجبی برای درمان می باشد، از طرفی بدون نظر و نگاه ممکن نیست، در این گونه موارد که معالجه متوقف بر دست زدن و نگاه به عورت است، نگاه و لمس جایز است. (1)

2. نگاه کردن به چهره و حرکت دست ها و دهان استاد نامحرم در هنگام آموزش مسائل طبّی در صورتی که همراه با قصد تلذّذ و ریبه نباشد اشکالی ندارد.(2)

نکته: در مسئله نظر و نگاه آنچه حرام است نگاه کردن با قصد لذّت است؛ نه نگاه افتادن. در حالت دوم قصد در کار نیست و اشکال ندارد؛ ولی نگاه کردن همراه با قصد و کنجکاوی که در این صورت خوف فتنه و فساد می رود حرام است.

3. دانشجویان پزشکی در حین آموزش، با بیمارانی مواجه می شوند از بخش زنان و مامایی، حتی در بعضی مواقع با وجود مامای زن، اینترن

1- تحریرالوسیله، ج 2، ص 43؛ رساله، مسئله 2440 - 2442؛ تحریرالوسیله، ج 2، ص 242، مسئله22.
2- احکام روابط زن و مرد، ص60به بعد.

مرد زایمان را به عهده می گیرد، یا بالعکس در بخش مردان اینترن زن، پرستار مرد بیمار است. حکم شرعی این موضوع این است که اگر حفظ جان بیمار توقف بر آن داشته باشد، اشکالی ندارد؛ ولی تجاوز از حد ضرورت جایز نیست.(1)

4. سؤال: نگاه کردن به عکس های عریان که در کتب درسی پزشکی موجود است، اگر به قصد آموزش باشد جایز است یا نه؟ در صورتی که با قصد ریبه و ترس وقوع گناه و فساد باشد تکلیف چیست؟

جواب: بدون قصد ریبه مانعی ندارد؛ ولی با قصد ریبه و التذاذ جنسی و یا مفسده جایز نیست.(2)

5. اختلاط دانشجویان دختر و پسر، برای تشریح جنازه مرد یا زن (مسلمان یا کافر) در حالی که هیچ ساتری نیز ندارد، در صورتی که یادگیری منحصر باشد به همین طریق، مانعی ندارد ولی تجاوز از حد ضرورت جایز نیست. (3)

6. نگاه به اعضای جداشده از بدن نامحرم بدون قصد درمان و معالجه و... جایز نیست؛ خصوصاً اگر قابل تشخیص باشد.(4)

7. معاینه، گرفتن نبض و فشار خون، شکسته بندی و... توسط جنس مخالف جز در موارد ضرورت و عدم دسترسی به جنس موافق جایز نیست.(5) همچنین در تماس به بدن نامحرم در هنگام درمان اگر استفاده از دستکش به منظور لمس غیرمستقیم ممکن نباشد و ناچار

1- جامع المسائل، ص599، سؤال2090. (آیهاللّه فاضل لنکرانی).
2- جامع المسائل، آیهاللّه فاضل لنکرانی، ص600، سؤال2094.
3- همان، ص601، سؤال2099.
4- جامع المسائل، ص601، سؤال2089.
5- استفتاءات آیهاللّه مکارم شیرازی، ص281، سؤال1567.

به نگاه هم باشید در این صورت نظر و لمس اشکال ندارد که باید به حداقل نگاه و لمس بسنده کرد.(1)

8. سؤال: در بعضی از مراقبت های قبل و بعد از زایمان و عمل جراحی و... مانند نصب سونداژ، ماساژ رحمی پس از زایمان، تراشیدن موهای موضع عمل بیمار به جهت آماده شدن برای عمل و... نیاز به نگاه و لمس است. لمس را می توان با دستکش به طور غیرمستقیم انجام داد ولی از نگاه چاره ای نیست، چه باید کرد؟

جواب: در موارد ضرورت در صورتی که معالجه متوقف بر دست زدن و نگاه به غیر باشد، جایز است؛(2) البته در این مواقع رعایت چند نکته لازم است:

الف. به دست کردن چیزی مانند دستکش، تا اگر بیمار همجنس است به عورت او، و اگر غیرهمجنس است به بدن او تماس پوستی مستقیم نداشته باشد. (3)

ب. هنگام معاینه و مراقبت به همان مقدار ضرورت اکتفا کند که بیشتر از آن حرام است.(4)

تذکر: با توجه به کثرت پزشکان متخصص زن و مرد، به غیراز موارد ضرورت، باید از مراجعه به پزشک غیر هم جنس خودداری کرد. جهت کارهای درمانی؛ مانند، نصب سرم، تزریق آمپول، تعویض پانسمان و شستشوی زخم و... اگر کادر پزشکی هم جنس وجود دارد نمی توان به پزشک

1- تحریرالوسیله، ج2، ص243، مسئله22.
2- تحریرالوسیله، ج2، ص و24243؛ رساله امام، مسئله2442و224. }
3- تحریرالوسیله، ج2، ص43.
4- همان، ص243، مسئله22.

غیرهم جنس مراجعه کرد. مسایلی مانند دوری راه، یا تبحّر و دقت زیاد فلان شخصی که از جنس مخالف است نمی تواند دلایل موجهی برای این کار شود، امّا در صورت نبودن کادر پزشکی و درمانی هم جنس و اضطرار، مراجعه به جنس مخالف اشکال ندارد. در غیر این موارد جایز نیست. (1)

ج. پزشک و پرستار گرچه محرم رازند. ولی از محارم نیست.

بنابراین، در غیر زمان اضطرار نمی توانند به بدن زن یا مرد نامحرم نگاه کنند.(2) معنای اضطرار این است که اصل تشخیص بیماری و یا علاج آن جز از طریق جنس مخالف، امکان نداشته باشد. در امور پزشکی، تشخیص ضرورت به عهده پزشک متخصص است که از گفته او اطمینان حاصل شود.

احکام تماس

لمس بدن بیمار، اگر پزشک هم جنس نباشد به قدر ضرورت اشکال ندارد (در صورت عدم امکان لمس غیرمستقیم).(3)

پرستاران محترم ممکن است هنگام پرستاری از بیمار و انجام مراقبت های فوری که بیمار در حالت اغماء می باشد برای احیاء بیمار، تلاش زیاد به همراه سرعت داشته باشند، به گونه ای که حتی ثانیه ها سرنوشت ساز باشد. به همین خاطر به ناچار با خود بیمار یا اطرافیان و همکاران تماس هایی حاصل شود که حکم آنها در ذیل بیان می شود.

تماس، در این موارد اشکالی ندارد:

1- تحریرالوسیله، نکاح، مسئله22.
2- تحریرالوسیله، مسئله23. نکاح، اراکی، رساله، مسئله2447.
3- تحریرالوسیله، ج2، مسئله22.

الف - اضطراری در کار باشد. (1)

ب - تماس ازروی لباس باشد. (2)

ج - به صورت اتفاقی و تصادفی باشد. (3)

بنابراین تماس های غیرارادی و اتفاقی اشکالی ندارد و در تماس با بیمار هم آنجا که ناچار است تماس داشته باشد اشکالی نیست.

سؤال: در صورتی که بدانیم فردی که با ما تماس پوستی پیدا می کند از موقعیت اضطرار سوء استفاده کرده است و من پرستار نیز به علت کارم مجبور به تحمل هستم، حکم او که مشخص است ولی حکم من چیست؟

جواب: نمی توانید خود را در معرض گناه قرار دهید. (4)

سؤال: در بخش کاری من (دیالیز)، مسئول بخش مرد است و من پرستار زن، با توجه به اینکه در بخش، مرد هست مجبور به برخورد و تماس با نامحرم هستم. از طرفی به علت رعایت سلسله مراتب اداری حق اعتراض ندارم -در حکم وظیفه من می دانند- ازجهت شرعی تکلیف من چیست؟

جواب: لمس و نظر به نامحرم حرام است. (5)

در بخش های مختلف بیمارستان در مراحل معاینه، معالجه، انتقال بیمار، و... بین پرستاران زن و مرد تماس هایی صورت می پذیرد، در این تماس ها باید دقت شود که از دستکش استفاده کرده و برای انتقال

1- طبق حدیث رفع: رُفِعَ مَا اضْطُرُ الیه.
2- عروهالوثقی، نکاح، مسئله47؛ تحریرالوسیله، نکاح مسئله2.
3- احکام روابط زن و مرد، ص111، مسئله181.
4- استفتاء از حضرت آیهاللّه خامنه ای (حفظه اللّه).
5- استفتاء از آیهاللّه خامنه ای (حفظه اللّه).

نیز حتی الامکان از پتو و ملافه استفاده نمایند. همچنین در اطاق عمل یا بخش ها هنگام کار با پزشک غیرهمجنس، برای آماده کردن وسایل و ابزار پزشکی، دارو و یا ابزار جراحی. در این مواقع اگر به جای پرستار مرد، پرستار خانم در بخش هست که ابزار را به دست خانم پزشک بدهد (و یا بالعکس) بودن پرستار مرد ضرورتی ندارد و این عمل که منجر به تماس دست زن و مرد نامحرم می شود جایز نیست؛ خصوصاً اگر موجب فتنه و تحریک غریزه جنسی شود. (1)

سؤال: در شهر ما چند نفر متخصص زنان وجود دارد؛ ولی ما کادر بهداشت می دانیم که حاذق ترین آنها مرد است، در این صورت مراجعه به او چه حکمی دارد؟

جواب: در صورتی که دکتر زن »نتواند« مداوا کند اشکالی ندارد.

نکته مهمی که در پاسخ وجود دارد کلمه »نتوانستن« است، پس اگر پزشک هم جنس می تواند مداوا کند ولی مداوای او ضعیف باشد، بازهم مراجعه به پزشک مرد جایز نیست.

احکام پوشش

پرستاران محترم در محیطهای کاری بیمارستان، درمانگاه ها، آزمایشگاه ها، مراکز فیزیوتراپی و... کم وبیش با نامحرم ازقبیل بیمار، همراه بیمار، پزشک و یا پرسنل همکار برخورد دارند.

برادران پرستار و بهیار و پرسنل کادر بهداشت در باب پوشش حکم خاصی ندارند؛ مخصوصاً در محیط کار که ضروری

1- جامع المسائل، آیهاللّه فاضل لنکرانی، ص601، سؤال2101.

است با لباس فرم حاضر شوند. امّا برای پوشش خواهران پرستار، دین مقدس اسلام قوانین خاصی دارد که در این باره نکاتی بیان می شود.

لباس پرستارها

از آنجا که محیط کار پرستار محیطی است که رعایت پاکیزگی لباس و بدن در آن محیط از اهمیت خاصی برخوردار است، پس باید همواره مراقب تمیزی لباس ها بود تا هم رعایت بهداشت و پاکیزگی را کرده باشد و هم به فرموده امام علی علیه السلام، غم و اندوه را ازبین ببرد. (1)

تمیزی لباس مستلزم نوبودن آن نیست. پس نباید به بهانه پاکیزگی لباس های قابل استفاده را دور انداخت و همواره درپی خرید لباس نو بود؛ چراکه این کار گاهی اسراف خواهد بود.

پوشیدن مانتو و لباس فرم به نحوی که دوخت آن شایسته شما نباشد و یا به گونه ای تنگ و چسبان باشد که برجستگی های بدن کاملاً پیدا باشد، علاوه بر اینکه شایسته یک پرستار مؤمن نیست، بلکه اگر این نحو پوشش و نمایان بودن برجستگی ها باعث ریبه و مفسده باشد، جایز نیست(2) و بهتر است ترک شود.

سؤال: دانشجوی پزشکی هستم و در بعضی از بخش های بیمارستان با وجود نامحرم باید چادر خود را بردارم، که ناچار حجاب کمتر می شود، لطفاً بفرمایید تکلیف من چیست؟

1- میزان الحکمه، محمد محمدی ری شهری، حدیث20031.
2- برگرفته از استفتاءات امام، کتاب نکاح، ص195.

جواب: اصرار مسئولان، مجوّز عدم رعایت پوشش به مقدار واجب نمی شود و موافقت آنان جایز نیست ولی با توجه به اهمیت تحصیل و تخصّص در رشته پزشکی و مامایی، در صورتی که ضرورت (یعنی ناچاری) اقتضا کرد، به مقدار ضرورت از پوشش واجب خود بکاهید. و در هر صورت نگاه عمدی نامحرم جایز نیست. و اگر ضرورت پزشکی و حفظ جان مسلمانان اگرچه در آینده متوقف به تحصیل و آموزش فعلی باشد ارتکاب فعل حرام، مثل نگاه کردن زن به بدن مرد و امثال آن به قدر ضرورت مانعی ندارد. (1)

سؤال: هنگام عمل جراحی پرسنل اطاق عمل باید آستین ها را تا آرنج بالا بزنند، خانم های حاضر اعم از پرستار - بهیار و یا پرسنل اطاق عمل نیز در بعضی مواقع که پزشک مرد یا پرسنل مرد حضور دارند مجبور به رعایت این امر هستند وگرنه در برخی موارد پزشک آنها را بیرون می کند تکلیف ما چیست در حالی که پوشش از حد واجب خود کمتر می شود و مجبور به انجام تکالیف شغلی هستیم؟

جواب: نمی توانند خود را در معرض گناه قرار دهند و در مقام ضرورت حکم سایر ضرورت ها را دارد(2) (یعنی برفرض ضرورت به مقدار ضرورت اشکال ندارد).

نکته: نمایان بودن زیر چانه، گردن، گوش، سینه و دست و بازو و موها برای خانم ها جایز نیست و باید این مواضع را از دید نامحرم بپوشانند. (3)

پرستاران محترم مواظبت نمایید اولاً، در موقع کار با نامحرم،

1- جامع المسائل،آیهاللَّه فاضل لنکرانی، ص480، سؤال1703.
2- استفتاء از آیهاللَّه خامنه ای (حفظه اللَّه).
3- عروهالوثقی، ستر و ساتر، ص550.

آستین ها بالا نرود. بهتر است از قبل تمهیدات لازمه دیده شود. ثانیاً، در دوختن مقنعه ها و نحوه پوشیدن آنها دقت شود تا موها و زیر چانه پوشیده باشد.

جوراب

از نظر شرع مقدس اسلام، بر زنان واجب است تمام بدن خود را به استثناء وجه و کفین را (دو دست تا مچ) از نامحرم بپوشانند. (1)

احکام زینت و آرایش

هر چیزی که عرفاً زینت محسوب گردد و مردم به آن زینت بگویند باید از دید نامحرم پوشیده شود؛(2) مثلاً اگر از نظر عُرف (عامه مردم) سُرمه چشم زینت محسوب شود، ولو اینکه شخص برای فواید طبی آن استعمال کرده باشد، این زینت نباید در معرض دید نامحرم قرار گیرد. (3)

سؤال: محیط کاریمان یعنی بخش بیمارستان به اقتضای شغلمان برای گرفتن نبض، از ساعت مچی و به علت مختلطبودن محیط کاری و برخوردهای زیاد با نامحرم، مجبور به همراه داشتن حلقه عروسی هستیم. با این توضیح استفاده از اینها باز هم زینت محسوب می شود و چه حکمی دارد؟

جواب: بر زن واجب است زینت خود را از نامحرم بپوشاند و ساعت اگر زینتی نباشد و حلقه اگر ساده بوده و چشم گیر نباشد اشکال ندارد. (4)

استحکام خانه و خانواده در اسلام دارای اهمیت بسیاری است و اسلام همیشه درپی قوام نظام خانواده می باشد. به همین علت به زن

1- عروهالوثقی، ستر و ساتر، مسئله5.
2- استفتاءات امام، احکام بانوان، ص19.
3- امام، کتاب احکام ازدواج، ص195.
4- استفتاء از آیهاللّه خامنه ای (حفظه اللّه).

دستور می دهد آرایش، زینت و زیورهای خود را تنها برای شوهر و محارم خویش نمایان سازد تا زمینه به گناه افتادن مردان دیگر را فراهم نکرده باشد. و زن نیز به جلوه گری و خودنمایی کردن نپردازد. این کار اگر به قصد به گناه انداختن دیگری باشد حرام است. (1)

احکام روابط زن و مرد

مراکز بهداشتی و درمانی اعم از درمانگاه ها، بخش های بیمارستان، مراکز فیزیوتراپی، سونوگرافی و... همگی مکان هایی هستند که مراجعه کنندگان متعدد و از جنس مخالف و موافق در آن تردد دارند.

چه بسا خانم پرستار ناچار باشد به اقتضای شغل خود به مردان پاسخگو باشد و یا پرستار مرد به خانم ها جواب دهد. ازنظر اسلام، صحبت کردن زن با مرد نامحرم، به صورت عادی اشکالی ندارد؛ مشروط بر اینکه:

1. به قصد لذت و ریبه (خوف فساد) نباشد.

2. صدای خود را ترقیق (نازک) و تلطیف نکنند.

3. خوف فتنه و گناه نباشد و احتیاط مستحب است که به مقدار ضرورت اکتفا شود.(2)

بنابراین اگر صحبت با ارباب رجوع، پزشک و پرسنل ایجاد فتنه می کند (زیرا انسان با زیرکی خاصی که دارد خوب می تواند صحبت و نگاه عادی و یا مشکوک را تشخیص دهد، مخصوصاً خانم ها در این امر

1- برگرفته از کتاب احکام روابط زن و مرد، ص118.
2- امام، تحریرالوسیله، نکاح، مسئله29.

دقیق تر هستند) باید به گونه ای رسمی و قاطع سخن گفت که آنها که در دلشان مرض هست در او طمع نکنند.

سؤال: بنده در محیطی مختلط از بخش های بیمارستان کار می کنم و گاهی ممکن است ساعت ها در یک اتاق با پرستار مرد یا بیمار مرد تنها باشم، آیا اشکال دارد؟ البته احتمال حضور رفت و آمد اشخاص دیگر هم هست.

جواب: اگر خلوت با أجنبی و أجنبیه صدق نکند مانع ندارد. (1)

سؤال: در محیطی مختلط و در زمان های طولانی بین دو همکار مرد و زن، با حضور شخص ثالث و یا بدون حضور وی صحبت کردن و شوخی و خندیدن با توجه به اطمینان از اینکه محیط خواهرانه و برادرانه است اشکالی ندارد؟

جواب: صحبت کردن و شوخی و خندیدن دو نامحرم اگر موجب مفسده باشد حرام است.(2)

یک پرستار ممکن است یک یا دو شیفت پیاپی با پرستاران، بهیاران پرسنل و پزشک جنس مخالف در ارتباط باشد. در این مواقع سخنان بی مورد، تعریف ها از این طرف و آن طرف، گرم گرفتن ها، خنده ها و قهقهه هایی که درپی تعریف ها می آید همه و همه ممکن است انسان را گرفتار حیله های شیطانی کرده به گناه و معصیت بکشاند.(3)

این کار علاوه بر این که جایز نیست خیانت به نظام خانواده و حقّ همسر نیز می باشد از طرف دیگر محیط کار دست خوش ناامنی اخلاقی می گردد.

1- استفتاء از آیهاللَّه خامنه ای (حفظهاللَّه).
2- استفتاء از آیهاللَّه خامنه ای (حفظهاللَّه).
3- احکام روابط زن و مرد، ص108.

عزیزان! حال که زحمت شغل پرستاری را متحمل شده اید، اجر و ثواب عظیم آن را با گناهان حاشیه ای که در اطراف و در محیط کاریتان است نابود ننمایید. خداوند در قرآن کریم می فرماید:

«...فَلا تَخْضَعْنَ بِالْقَولِ فَیَطْمَعَ الَّذِی فی قَلْبِهِ مَرَضٌ، وَ قُلْنَ قَوْلاً مَعْرُوفاً».

(ای زنان پیامبر) هوس انگیز سخن نگویید که بیماردلان در شما طمع کنند و سخن شایسته بگویید. (1)

1- سوره احزاب، قسمتی از آیه32.

بخش چهارم: مسایل مالی

مالی (احکام مالی)

مسایل مالی شامل اموال عمومی بیت المال، اشیاء پیدا شده، ضمان و هدیه است.

بیت المال

در اسلام حفظِ اموال عمومی و مصرف آن از اهمیت خاصی برخوردار است.

سؤال: مشاهده می شود که برخی از دانشجویان، اساتید پزشکی، (پرستاران و پرسنل) از امکانات دولتی مثل فرم های بیمارستانی و کاغذهای مکاتبه ای استفاده شخصی می کنند. در حالی که هزینه این وسایل یا از بیت المال تأمین می شود یا به هزینه بیمارستان اضافه شده و از آنها اخذ می گردد، آیا این کار جایز است؟

ص: 79

جواب: جایز نیست مگر به اجازه مسؤولان بیمارستان با درنظرگرفتن مصالح مجموعه.(1)

سؤال: اگر مسؤول قسمت یا رییس بیمارستان اجازه دهد که می توانید به اندازه نیاز خودتان از سرنگ و... استفاده کنید، با توجه به دولتی بودن بیمارستان، آیا می شود استفاده کرد؟

جواب: تابع مقررات است و باید طبق آن عمل شود.(2)

سؤال: در بیمارستان ها غذا زیاد اسراف می شود، اگر باقیمانده غذاهای توزیع شده را جمع کنند و به عنوان غذای مرغ و گوسفند به منزل ببرند حکمش چیست؟

جواب: تابع مقررات است و باید طبق آن عمل شود. (3)

ضمان

سؤال: چند سال قبل از روی نادانی از اموال بیمارستان چیزهایی را برداشته ام، حال پشیمانم و می خواهم بهای آن را بپردازم، آیا می توانم وجه را برای درست کردن مسجد یا صدقه جاریه بپردازم؟ دیگر اینکه با توجه به افزایش قیمت این اجناس باید قیمت حال را بدهم، یا قیمت روز برداشتن؟

جواب: باید قیمت یوم التلف به خود بیمارستان برگردانده شود؛ مگر اینکه خود مال موجود باشد که در این صورت باید خود آن را رد کند. (4)

سؤال: شخصی بدون اجازه بهداری، در امر پزشکی دخالت و آمپول تزریق کرده است، با این که اجازه تزریق نداشته و این امر منجر به فوت مریض شده. آیا لازم است دیه بپردازد یا نه؟

ص: 80

1- استفتاءات، آیهاللّه مکارم شیرازی، ص481، سؤال1568.
2- استفتاء از آیهاللّه خامنه ای (حفظه اللّه).
3- همان.
4- برگرفته از استفتاءات امام، ج2، ص561، سؤال95.

جواب: تزریق آمپول اگر موجب فوت مریض شود، موجب ضمان است، هرچند با اجازه وزارت بهداری باشد، پس اگر عمدی بوده قصاص دارد و اگر شبه عمدی بوده، دیه بر عهده خود تزریق کننده است و در صورت خطای محض بر عهده عاقله او می باشد؛ بلی، اگر مریض، شخصی را در مقابل معالجه ابراء (1)کند، دیه ندارد، ولی اگر نمی دانسته که این امر مجاز نمی باشد، و به خیال مجازبودن، ابراء نماید، موجب رفع ضمان نمی باشد. (2)

سؤال: در تزریق آمپول وریدی یا عضلانی که سیاه یا کبود می شود آیا شخص تزریق کننده ضامن است؟

جواب: کار تزریق کننده مانند کار طبیب است. هرگاه حاذق باشد و اخذ برائت (به طور عام یا خاص)، کند ضامن نیست و بدون اخذ برائت ضامن است و در صورت سهل انگاری و عدم حذاقت مطلقاً ضامن است. (3)

سؤال: لیست غذا را به آشپزخانه رد کرده ایم، بعد از آن پزشک به علت تأخیر داشتن و... می آید و بیمارانی را مرخص می کند. آیا غذاهای زیاد آمده، اگر به مصرف پرسنل برسد موجب ضمان است؟

جواب: تابع مقرّرات است و باید طبق آن عمل شود. (4)

سؤال: اگر غذا برای بیمار بیاورند، ولی وی یا اشتها ندارد و یا از منزل برایش غذا می آورند، با علم به اینکه این غذا دور ریخته می شود، اگر پرسنل آن را مصرف کنند یا همراه بیمار دیگر آن را مصرف کنند یا پرسنل به منزل ببرند، مصرف آن چه صورتی دارد آیا باید وجهی را بابت آن پرداخت؟

1- ابراء یعنی بری الذّمه کردن و از پرداخت خسارت معاف کردن.
2- جامع المسائل، آیهاللّه فاضل لنکرانی، ص535، سؤال1906.
3- استفتاءات، آیهاللّه مکارم شیرازی، ص435، سؤال1427.
4- استفتاءات از آیهاللّه خامنه ای (حفظه اللّه).

جواب: حکم سؤال قبل را دارد.

سؤال: در هنگام حمل بیمار نیمه بیهوش یا بیهوش و یا انتقال ازروی برانکارد به روی تخت ممکن است بیمار به تخت اصابت کند و مجروح شود و یا هنگام تراشیدن موضع عمل برای آمادگی جهت عمل جراحی، سهواً خراشیدگی و یا خونریزی سطحی ایجاد شود، ازجهت شرعی آیا این شخص ضامن است؟

جواب: جراحت به هرکس مستند است ضامن دیه مجروح است، مگر اینکه مریض او را تبرئه کند.(1)

هدیه گرفتن

سؤال: گاهی همراهان بیمار برای مداوای بیمارشان، تولد فرزند یا موفقیّت در عمل جراحی و... شیرینی یا بستنی و یا میوه و یا پول نقد می آورند، ازنظر شرعی گرفتن اینها چه صورتی دارد؟

جواب: اگر شما حق کسی را ضایع نکنید و کسی را بی جهت بر دیگری مقدّم ندارید، و فرقی میان آنهایی که هدیه ای می آورند و نمی آورند نگذارید، گرفتن آن هدیه مانعی ندارد.(2)

سؤال: اگر در یخچال از بیمار مرخص شده، میوه و کمپوت و... جا بماند و کسی دنبال آن نیاید، مصرف آن توسط پرسنل و یا بیمارستان چگونه است؟

جواب: اختیار آن با مالک آنهاست مگر اینکه از آنها اعراض کرده باشند.(3)

اشیاء پیدا شده

اشیاء جامانده یا اشیاء پیدا شده بیماران و احکام آن نیز تفاوت دارد.

1- استفتاء از آیهاللّه خامنه ای (حفظه اللّه).
2- برگرفته از استفتاءات آیهاللّه مکارم شیرازی، ص511، سؤال1674.
3- استفتاء از آیهاللّه خامنه ای (حفظه اللّه).

منابع

1. قرآن کریم.

2. آیهاللَّه طباطبائی سید محمد کاظم(رض)، عروهالوثقی.

3. اسدی، اکبر، فرهنگ پرستاری.

4. امام خمینی، استفتاءات.

5. امام خمینی، تحریرالوسیله.

6. امام خمینی، توضیح المسائل.

7 . امام خمینی، صحیفه نور.

8 . بی آزار شیرازی، عبدالکریم، رساله نوین.

9. جزایری، سید حمید، احکام جانبازان.

10. حسینی خامنه ای - سید علی (مقام معظم رهبری حفظه اللَّه)، استفتاء.

11. ری شهری (محمدی)، میزان الحکمه.

12. عاملی، شیخ حرّ، وسایل الشیعه.

13 . علی بن برهان الدین حلبی، سیره حلبی.

14. غررالحکم.

ص: 83

15. فاضل لنکرانی، جامع المسائل و توضیح المسائل.

16. کلینی، محمد بن یعقوب، اصول کافی.

17 . مجلسی، محمد باقر، بحارالانوار.

18 . محدثی، جواد، راه رشد.

19 . مسلم، صحیح مسلم.

20. معصومی، سید مسعود، احکام روابط زن و مرد.

21. مکارم شیرازی، ناصر، استفتاءات.

22. وحیدی، محمد، احکام بانوان.

ص: 84

بسمه تعالی
هَلْ يَسْتَوِی الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ
آیا کسانی که میدانند و کسانی که نمیدانند یکسانند ؟
سوره زمر/ 9

مقدمه:
موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان، از سال 1385 هـ .ش تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن فقیه امامی (قدس سره الشریف)، با فعالیت خالصانه و شبانه روزی گروهی از نخبگان و فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

مرامنامه:
موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان در راستای تسهیل و تسریع دسترسی محققین به آثار و ابزار تحقیقاتی در حوزه علوم اسلامی، و با توجه به تعدد و پراکندگی مراکز فعال در این عرصه و منابع متعدد و صعب الوصول، و با نگاهی صرفا علمی و به دور از تعصبات و جریانات اجتماعی، سیاسی، قومی و فردی، بر مبنای اجرای طرحی در قالب « مدیریت آثار تولید شده و انتشار یافته از سوی تمامی مراکز شیعه» تلاش می نماید تا مجموعه ای غنی و سرشار از کتب و مقالات پژوهشی برای متخصصین، و مطالب و مباحثی راهگشا برای فرهیختگان و عموم طبقات مردمی به زبان های مختلف و با فرمت های گوناگون تولید و در فضای مجازی به صورت رایگان در اختیار علاقمندان قرار دهد.

اهداف:
1.بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام)
2.تقویت انگیزه عامه مردم بخصوص جوانان نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی
3.جایگزین کردن محتوای سودمند به جای مطالب بی محتوا در تلفن های همراه ، تبلت ها، رایانه ها و ...
4.سرویس دهی به محققین طلاب و دانشجو
5.گسترش فرهنگ عمومی مطالعه
6.زمینه سازی جهت تشویق انتشارات و مؤلفین برای دیجیتالی نمودن آثار خود.

سیاست ها:
1.عمل بر مبنای مجوز های قانونی
2.ارتباط با مراکز هم سو
3.پرهیز از موازی کاری
4.صرفا ارائه محتوای علمی
5.ذکر منابع نشر
بدیهی است مسئولیت تمامی آثار به عهده ی نویسنده ی آن می باشد .

فعالیت های موسسه :
1.چاپ و نشر کتاب، جزوه و ماهنامه
2.برگزاری مسابقات کتابخوانی
3.تولید نمایشگاه های مجازی: سه بعدی، پانوراما در اماکن مذهبی، گردشگری و...
4.تولید انیمیشن، بازی های رایانه ای و ...
5.ایجاد سایت اینترنتی قائمیه به آدرس: www.ghaemiyeh.com
6.تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و...
7.راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی
8.طراحی سیستم های حسابداری، رسانه ساز، موبایل ساز، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک، SMS و...
9.برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم (مجازی)
10.برگزاری دوره های تربیت مربی (مجازی)
11. تولید هزاران نرم افزار تحقیقاتی قابل اجرا در انواع رایانه، تبلت، تلفن همراه و... در 8 فرمت جهانی:
JAVA.1
ANDROID.2
EPUB.3
CHM.4
PDF.5
HTML.6
CHM.7
GHB.8
و 4 عدد مارکت با نام بازار کتاب قائمیه نسخه :
ANDROID.1
IOS.2

WINDOWS PHONE.3
WINDOWS.4
به سه زبان فارسی ، عربی و انگلیسی و قرار دادن بر روی وب سایت موسسه به صورت رایگان .
درپایان :
از مراکز و نهادهایی همچون دفاتر مراجع معظم تقلید و همچنین سازمان ها، نهادها، انتشارات، موسسات، مؤلفین و همه بزرگوارانی که ما را در دستیابی به این هدف یاری نموده و یا دیتا های خود را در اختیار ما قرار دادند تقدیر و تشکر می نماییم.

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان -خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آباده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی -پلاک 129/34- طبقه اول
وب سایت: www.ghbook.ir
ایمیل: Info@ghbook.ir
تلفن دفتر مرکزی: 03134490125
دفتر تهران: 88318722 ـ 021
بازرگانی و فروش: 09132000109
امور کاربران: 09132000109